

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 106 (16).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Komisjonide täiendawad walimised. — 3. Koolimajade ehitusfondi seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Riigi 1922 aasta eelarwe II lugemisel. Riigikogu, Riigiwanema ja riigikantselei, riigikontrolli eelarwed wastu wõetud, rahaministeeriumi eelarwest osa rahaasjanduse komisjoni antud. — 5. Juhatuse teadaanne järgmise koosoleku kohta.

Riigikogu koosolek 30. märtsil 1922. a. k. 5 p. 1. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.
Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Walitsuse lauas: haridusminister **H. Bauer.**

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **A. Kerem:** Awan koosoleku.

Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Juhatuse poolt on ette pandud päewakorda täiendada ühe punktiga: komisjonide täiendawad walimised. Tähendatud punkt tuleks päewakorras esimesena. Kas tehakse teisi ettepanekuid päewakorra kohta? Ei tehta. Kuna juhatus ettepaneku wastu ei waielda, siis loen päewakorra wastu wõetuks.

Riigikogu läheb esimese päewakorrapunkti juurde.

2. Komisjonide täiendawad walimised. Juhatusel on tulnud kristliku rahwaerakonna Riigikogu rühma poolt teada-

anne, et rahaasjanduse komisjonist on tagasi astunud rkl. O. Amberg, kelle asemele ette pannakse rkl. W. Linnamägi; välisasjade komisjonist on tagasi astunud rkl. J. Lattik, kelle asemele ette pannakse rkl. O. Amberg. Teisi ettepanekuid selles asjas tehtud ei ole. Panen kristliku rahwaerakonna Riigikogu rühma ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda, — sellega on ettepanek nähtawa hääletenamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Koolimajade ehitusfondi seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Kana:** Wü-

mane kord anti § 2 rahaasjanduse komisjoni tagasi. Nüüd on ta komisjonist järgmisel kujul välja tulnud (loeb): § 2. 1922 a. eelarwe-aastal arwatakse riigikassast ehitusfondi kolmkümmend miljoni (30.000.000) marka; järgmiste eelarwe-aastate jooksul täiendatakse fondi — 1923 aastal kolmekümmend miljoni (30.000.000) ja 1924 ja 1925 aastatel iga aasta kahekümne miljoni (20.000.000) marga wõrra. Selle juurde tulewad protsendid § 7 alusel.

E. Martinson (sd.): Ma ei hakka pikemalt sellest kõnelema, et 30.000.000 marka ei wõi kuidagi rahuldada neid tarbeid, mis koolimajade ehitamiseks waja läheb, sest et selle üle juba küllalt ajakirjanduses ja wist ka komisjonis juttu on tehtud. Sarnane wäike summa ei ole wististe mitte sellepärast määratud, et suuremat summat ei arwatud tarwis minewat, waid selle juures on teised põhjused mõõduandwad olnud. Rahaasjanduse komisjon esineb ettepanekuga, et käesolewal aastal määrataks koolimajade ehitamiseks 30.000.000 marka. Kui meie omawalitsused oleksid jõulised, siis wististe ei tarwitseks, wõib olla, neid toetada koolimajade ehitamisel. Kuid meie teame, et meie walitsuse ja meie walitsete erakondade suuremaks weaks ongi see, et kuigi riigi eelarwe tasakaalu on wiidud, siis omawalitsused siiski täiesti wõimatusse seisukorda on pandud. Mina arwan, et meie waldadel ei puudu mitte head tahtmist koolimaju ehitada, kuid neil ei ole selleks absoluutselt ühtegi wõimalust, kui neid ei toetata riiklise laenuga ja ei looda sarnaseid seadusi, mis waldadele wõimaldaks maksusid wõtta. Praeguses seisukorras on koolimajade ehitamine küll 10—20 aastaks edasi lükatud. Meie teame, et Soome eelarwes, mida eelarwe arutamisel on puudutatud, on koolimajade

ehitamiseks üles wõetud 6.000.000 Soome marka otsekoheks toetuseks ja 12.000.000 Soome marka riiklist laenu, mis kokku 18.000.000 Soome marka wälja teeks. Meie raha järele oleks see umbes 126.000.000 Eesti marka. Kui meie arwame, et Soome elanikkude arwu poolest 3 korda meist suurem on, siis tuleks meil wastawalt koolimajade ehitamiseks eelarwesse üle 40.000.000 marga määrata, kui meie tahame Soomele järele saada. Kuid siin tuleb arwesse wõtta, et 18.000.000 Soome marka on seal ainult rahwakoolimajade ehitamiseks üles wõetud, kuna meil 30.000.000 marka üldse koolimajade ehitamiseks käesolewal aastal tahetakse määrata. On teada, et omawalitsused tahawad ka keskkoolimajade põhjalikult remonteerida ja ümber ehitada. Soomes on riik suure osa omawalitsuste kulusid oma kanda wõtnud, sellega, et ta algkooliõpetajate palgad maksab. Rahwakoolide peale kulutatakse Soome haridusministeeriumi eelarwes 66%, kuna meil ainult 33%. Kui arwesse wõtta, et Soome omawalitsused palju elujõulisemad on, kui meil, ja Soomes sunduslikku algharidust pikema aja jooksul teostatakse, siis näeme, et seal palju reaalsemalt asjaoludega rehkendatakse, kui meil. Minu arwates ei saa 30.000.000 margaga meie rahwakoolimajade ehitamisi suurt toetada. Wõib olla, läheb ka see summa ainult nende maanurkade ülesehitamiseks, mis sõja läbi kannatanud, nagu Petserimaa, Narwa jõetagune ja, wõib olla, ka Saaremaa jaoks, kuna aga meie koolimajade seisukord igalpool wäga wilts on ja mina arwan, et kui meie rahwas iseseiswat riiki rajama hakkas, siis oli tal ka kindel tahtmine esimeses järjekorras oma kooli korraldamine paremale järjele seada. Mina arwan, et niisugune rahwa soowidele wastutulek, nagu seda selle seaduseelnõuga tehakse, wõib meie rahwa peale wäga halvasti mõjuda, kuna riik raha lubada ei taha rahwa kõige olulisemaks tarwiduseks. Siin wõeti hiljuti wastu seadus, milles määrati ehitusfondi peale 210.000.000 marka. Minu arwates on see suur summa, mis eramajade ehituseks määratakse, kuna koolimajade ehitamine mitte wähem tähtsam pole.

Neid asjaolusid arwesse wõttes teen ettepaneku, et seda summat tõstetakse 100.000.000 marga peale ja järgmiste aastate jooksul täiendatakse fondi — 1923

aastal 100.000.000, 1924 aastal 50 miljoni ja 1925 aastal 50 miljoni marga wõrra.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on komisjoni aruandjal.

Aruandja J. Kana: Komisjoni nimel ei saa ma selle ettepanekuga ühineda.

Juhataja A. Kerem: Rkl. härra Martinsoni poolt on ettepanek tehtud § 2 järgmiselt wastu wõtta: „1922 a. eelarwe-aastal arwatakse riigikassast ehitusfondi 100 (üks sada) miljoni marka; järgmiste eelarwe-aastate jooksul täiendatakse fondi — 1923 aastal 100 (ühe saja) miljoni, 1924 aastal 50 (wiiekümne) miljoni ja 1925 aastal 50 (wiiekümne) miljoni marga wõrra.

Selle juurde tulewad protsendid § 7 alusel.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) See ettepanek on 22 häälega 20 hääle wastu tagasi lükatud. Panen hääletamisele komisjoni ettepaneku. (Hääletatakse.) Komisjoni ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 3. Koolimajade ehitusfondi walitsemine kuulub üldises korras riigikassa peawalitsusele; temast laenude ja toetussummade andmist otsustab komisjon, kuhu kuuluvad: 1) riigikassa peawalitsuse juhataja, kui komisjoni juhataja, 2) haridusministeeriumi majandusosakonna juhataja, haridusministeeriumi esitajana, ja 3) omawalitsusasjade peawalitsuse juhataja siseministeeriumi esitajana.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 3 wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 4. Laenu antakse ainult maakonna-, linna-, alewi- ja wallawalitsustele, wiimastele (alewi ja walla omawalitsustele) wastawa maakonnawalitsuse kindlustusel. Laenu eest wastutawad nii laenusaja, kui ka kindlustaja kõige oma warandusega ja sissetulekuga.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 5. Laenu antakse kunni 35 aasta peale,

arwates tähtaega laenu wäljaandmise aastale järgnewast 1. jaanuarist; laenu suurus wõib ulatada kunni 75% ehituseelarwest.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 6. Laen kustutakse igaaastaste ühesuuruste kustutussummadega aja jooksul, mille peale ta wälja on antud.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 7. Wiindast aastast peale, laenu tähtaja algusest lugedes, maksab laenusaja laenu pealt 4%, arwates laenu kustutamata osast.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 8. Laenuprotsentidena sissetulnud summadest wõiwad omawalitsused koolimajade ehitamiseks wõi kordaseadmiseks erakorralisi mitte tagasi nõutawaid toetussummasid saada. Toetussummade andmist otsustab lõpulikult Wabariigi Walitsus § 3 tähendatud komisjoni ettepanekul.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw wähemus on wastu, sellega on § 8 wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 9. Senni, kui ehitusfond laenuprotsente saanud ei ole, wõib erakorralisi toetussummasid anda ka fondist enesest, kuid nii, et nende kogusumma millalgi ei ulataks üle 10% fondist ja et nad hiljem laenuprotsentidest kaetakse.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 10. Laenu osaline wõi täieline tasumine on igal ajal wõimalik, kus juures ettemaksitud protsente tagasi ei makseta.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 11. Kustutussummad ja laenuprotsendid, mida tähtjaks ära ei maksta, loetakse maksuwõlaks ja nende peale arwatakse trahwi pool protsenti kuus.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 11 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb): § 12. Koolimajade ehitusfondi walitsemise ja temast laenude ning toetussummade andmise, nende tarwitamise kui ka laenude abil ehitatud wõi omandatud majade kinnitamise ning kasutamise kohta kinnitab ligemad määrused Wabariigi Walitsus.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Sellega on koolimajade ehitusfondi seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Riigi 1922 aasta eelarwe — II lugemisel — Riigikogu, Riigiwanema ja riigikantselei, riigikontrolli ja rahaministeeriumi eelarwed.

Sõna on aruandjal, rkl. härra Kana'l. (M. Martna (sd.): Palun sõna korra kohta.) Korra kohta on sõna rkl. M. Martna'l. M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu

liikmed! Enne kui meie selle päewakorrapunkti juurde läheme, tahtsin ma eileõhtuse juhatamiswiisi kohta sõna wõtta.

Juhataja A. Kerem: Kui juhatuses tegewuse kohta midagi ütelda on, palun seda wanematekogus teha.

M. Martna (sd.): See ei ole mitte juhataja tegewuse, waid asjaajamise edasiwiimise, asjaajamise korra kohta. Stenogramm on asi järgmiselt kirjutatud: Juhataja J. Kukk ütles: „Lõpusõna on...“ ja kaugemale ta ei saanudki, siis on kirjutatud: „Rkl. Martna: Palun sõna“, ja peale selle, kui ma olin selle ära ütelnud, järgneb härra Kukk'e sõna: „aruandjal.“ Peale selle järgneb stenogram-

mis, et ta minule enam sõna lubada ei wõi. Ma arwan, et ma täiesti selles piiris sõna küsisin, kuidas mul kodukorra järele õigus oli küsida ja mulle ei antud sõna. (Paremalt poolt hüütakse midagi wähele.) Ma saan sellest wäga hästi aru. Juba algusest saadik on see nii olnud ja austatud parlamendi liikmed paremalt poolt waatawad niisuguste wähejuhtumiste peale nii, nagu ei huwitaks see neid sugugi. Nad waatawad asja peale parteilisest, aga mitte parlamendi seisukohast. Kui niisugused juhtumised pahema poole wõi opositsiooni wastu on sihitud, siis naeratawad nad ja see on neile wäga meelt mööda. Aga teie wõiksite ju oletada, et ükskord teie ise niisamasugusesse seisukorda satute... (A. Jürman (põl.): Ikka tuleb kodukorra järele talitada.) Austatud härra Jürman, ma just räägingi kodukorrast. (A. Jürman (põl.): Kodukorra järele küsitakse sõna kirjalikult.) Mitte igakord ei ole see niiviisi olnud, ma olen ka ilma kirjalikult küsimata ikka sõna saanud. Riigikogu juhatus on mind siis selles asjas nii ära hellitanud... (Paremalt poolt naer.) Meile on ette toodud Inglis parlamendi korda, millest meil teada on, et Inglismaal üldse niisugust kirjutatud kodukorda ei ole, traditsioon, pruuk on seal kord. Kui niisugune wiis parlamendis makswaks saab, siis tunnistab see seda, et parlament ise omal jalal ära lööb ja niisuguse teguwiisi wastu mina protesteerin.

Juhataja **A. Kerem**: Sõna on aruandjal rkl. Kana'l.

Eelarwe-komisjoni aruandja **J. Kana**: Enne kui Riigikogu eelarwet ette kanda, palun ühe wea ära parandada, mis komisjoni protokollis ja sealt ka eelarwesse on sattunud. Nimelt: peat. 2 § 1. Palgad — On kirjutatud: 3.280.200 mrk., peaks olema 3.620.400 marka. Selle tõttu oleks siis selle peatüki kogusumma 9.097.100 marka ja Riigikogu üldiseks korraliseks kuluks 24.689.500 marka. (Loeb):

Riigi 1922 aasta eelarwe.

Kulud.

Korralsed kulud.

RIIGIKOGU.

Peatükk I.

Riigikogu.

§ 1. Palgad 13.592.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad 500.000.—

§ 9. Esituskulud 750.000.—
§ 33. Korterirahad 750.000.—

Kokku peatükk I 15.592.400.—

Peatükk II.

Kantselei.

§ 1. Palgad 3.620.400.—
§ 3. Toetus ja arstiabi 63.000.—
§ 4. Kantselei kulud 611.500.—
§ 5. Trükitööd 3.500.000.—
§ 6. Majanduslised kulud 852.200.—
§ 7. Liikuw wara 100.000.—
§ 8. Sõiduabinõud 250.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud 100.000.—

Kokku peatükk II 9.097.100.—

Kokku Riigikogu 24.689.500.—

J. Piiskar (is.): Riigikogu eelarwe on ligi 25.000.000 marka suur. See teeb küll wäikese protsendi üldisest 5½ miljardilise eelarwest, kuid ta on siiski suur küllalt, et sel puhul peatada selle tähtsa asutuse, Riigikogu, juures ja tema tegewusest mitte waikides mööda minna.

Riigikogu on töötanud umbes aasta ja kolm kuud. Tema eelkäijale, Asutawale Kogule, tehti ühtelugu etteheiteid, et ta ei suutwat midagi ära teha. Tekkis arwamine, et kui uus asutus tuleb, siis see hakkab suure hooga tööle. Huwitaw on, et just need, kes sel korral etteheiteid tegid, nüüd Riigikogus moodustawad enamuse. Neil on käed wabad, niihästi walitsuses kui ka Riigikogus. Kui aga see töö kokku wõtta, mis Riigikogu on oma kestuse aja jooksul teinud, siis peab üttelema, et ta isegi mitte selle töowõimetu Asutawa Kogu wastu ei saa. Ei ole selle aja sees wastu wõetud ühtegi suurema ulatusega seadust, on nokitsetud ainult wäikeste nipete-näpete kallal. Tähtsaimad küsimusi, mis töölisi puudutawad, ei ole isegi üles wõetud, waid on nendest mööda hiilitud. Hoopis korraldamata on, näituseks, maksudeküsimus. Ei ole walitsus ega Riigikogu seda suutnud lahendada. On sellest küll palju kõneldud, on küll lubadusi antud härra rahaministri ja teiste poolt, aga ometi on wastawad seadused wälja andmata. Seadusandline asutus, kordan weel, on aga ainult kümenda järgu küsimustega tegemist teinud, aga kardinaalküsimusi ei ole tema puudutanud. Mis aga puutub töötawatesse rahwahulkadesse puutuwa küsimusi ja seadusandlust sel alal see on, sotsiaalküsimuste alal, — siis peab üttele-

ma, et siin on püütud järjekindlalt hoiduda kõigest, mis neid küsimusi oleks lahendanud. Wastawatest seaduseelnõudest on esitatud ainult mõned ja needki, mis on esitatud, rändawad komisjonist komisjoni. On kellegil Riigikogu liikmel meelde tulnud seaduseelnõu teise komisjoni saata, siis saadetakse ta teise, niisama sealt kolmandasse ja nii nad rändawad. Näituseks wõib tuua juba Asutawa Kogu ajal sisseantud haiguste wastu ja emadekinnitamise seadus, mis peale komisjone mööda rändamist Asutawast Kogust Riigikogusse tuli ja jällegi komisjonides wedeleb. Ei ole näha, et see rändamine lõpeks. (L. Johanson (sd.): Neid küsimusi otsustab wabrikantide ühisus, aga mitte parlament.) Nähtawasti küll. Kui mõni eelnõu opositsiooni rühmade poolt esitatakse, siis wõetakse ta kõne alla ainult selleks, et tagasi lükata. Ei ole Riigikogul näidata ühtki eelnõu sotsiaalalalt, mis oleks seaduseks saanud. (J. Kesküll (majand.): Ettepanek on tehtud meelega walduseks.) Härra Kesküll ütleb wäga õieti, et tagasilükkamine sünnib meelega walduseks, nähtawasti selleks, et wabrikantide ühisusele pinda walmistada. (J. Kesküll (majand.): See ettepanek oli meelega waldus.) Tagasi lükatud on terve rida seaduseelnõusid, mis töölisteküsimusi käsitawad, ja see on täiesti iseloomulik meelega waldus. (J. Kesküll (majand.): See seadus ise on meelega waldus.) Kuidas keegi seda wõtab. Teie meelet on ju meelega waldus iga seadus, mis töökaitset puudutab, ja teie püüate neid küsimusi nii lahendada, et see ka meelega waldus oleks. Kujukamat meelega waldust ei wõigi olla, kui see, mille tegid härrad põllumehed, kui nad tahtsid isiku- wõi lisamaksude seadusega ära muuta terve rea palgaseadusi. Härrad põllumehed, kas see oli seadusandline töö wõi meelega waldus? Kui see mitte meelega waldus ei ole, siis on see ainult mingisuguste neegririikide seadusandlus. Tähendab, teie ise teete ettepanekuid meelega walduseks ja hindate ka teiste poolt esitatud eelnõusid sarnastena. Kui teie aga wõtaksite waewaks neid ettepanekuid läbi waadata, siis näeksite, et need eelnõud ei kannu mingisugust meelega walduslikku laadi, waid on tingitud oludest, et nende wastu sisuliselt waieldagi ei saa, ja otsitakse wormaalseid teid, kuidas neid tagasi lükata saab. Seda meelega

awalduslikkust paremalt poolt näitab ka see, et põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise alal on wäajakäiku mindud. On ära muudetud needki korraldused ja määrused, mis senni maatööst kaitsema pidid. Kas nad palju kaitset pakkusid wõi wähe, see on iseasi, mõnesugust kaitset nad ikka pakkusid. Ja nii on siis Riigikogu ühelt poolt olnud äärmiselt teguwõimetu ja teiselt poolt purjetanud põllumeestekogude waba kokkuleppe poliitika lipu all.

Ma ei taha pikemalt kõnelda teisest alast, mis meid eriti huwitab, see on — haridusküsimusest. Sellest oli alles täna juhus kõnelda ja näidata, missugust poliitikat sel alal aetakse. Riigikogul ei näinud aga huwi olewat selle küsimusega tegemist teha. Temale on praegune hariduspoliitika, mis wanameelsem ja wõimatum on, kui tsaariaegne hariduspoliitika, täiesti wastuwõetaw. Ma pean alla kriipsutama ka seda nähtust, et kuigi juba walitsewad ringkonnad ise oma ajalehtedes tõendawad ja ka Riigikogus wahel sellest kõnelewad, et praeguse walitsuse poliitika ei ole neile wastuwõetaw, siiski Riigikogus alati leidub tarwiline arw käsi, mis selle poliitika poolt üles tõusewad. Tähendab, ka need kirjutused ning kõned on meelega waldus, sest neile ei järgne mitte teod. See tuleb ilmsiks selgelt just pahema tiiva poolt esitatud arupärimiste ja põlewate küsimuste puhul, kus õige tihti ka walitsewad rühmad walitsusele etteheiteid on teinud, aga lõpuks ikkagi jäänud sellesama olukorra juurde. Ei ole tarwilikuks peetud mõtet lõpuni mõelda ja tarwilisi järeldusi teha. Nii on jäänud püsima see walitsuse poliitika, millega enamusrühmad ise nende eneste ütelduste ja mitmekordsete wäidete järele otsustades, rahul ei ole. Riigikogu ei ole heaks arwanud ennast siin kuidagi wiisi maksma panna. Sellest tuleb aga järeldada, et walitsus on tegutsenud Riigikogu enamuse ühemeelsel heakskiitmisel ja arwustus on olnud ainult sõnad — meelega waldus publikumi jaoks. Mis puutub eriti rahalistesse küsimustesse, siis on siin rõhutatud kokkuhoidmist, aga seltsamal ajal on näituseks walitsusele alati ja igasuguseks otstarbeks, kas wõi isegi selleks, et laewu remonteerida ja pärast põhja lasta, üldse kõikideks wäljaanneks ja kõikidel kordadel raha leitud. Kokkuhoidmine on jäänud ainult sõnakõlksuks.

Ei ole walitsus esinenud ilmaski Riigikogule oma poliitikaga, oma kawatsustega ja ei ole seda nõutudki. Ei ole ühtegi walitsuse sammu tõsisemalt hinnatud ja kaalutud, waid on temale täiesti waba käsi jäetud terwes ulatuses. Wäga silma paistew on, et walitsus Riigikogu, kui sarnast, ignoreerib. Härrad ministrid, kes on nendest rühmadest, kes parlamendi enamuse moodustawad, näikse arwawat, et ega see Riigikogu suuremat wäärt ei olegi. Teistes demokraatlistes riikides on parlamendid, miks siis meil ei wõi olla. Härra Kesküll ütles, et kui meil esitused on, siis peame ka nende peale kulutama; kui meil riik on, siis peab meil ka parlament olema. (J. Hünerson (põl.): Peawad ka isesotsid olema.) Peawad olema kõige pealt kogupõllumehed. (O. Strandman (tõer.): Kaotame parlamendi ära.) Kui teie poolt olete, siis tehkem seda. (Wahelhüüe keskelt: Teenime ilma palgata. Hüüe paremalt poolt: Tõmbame palgad maha.) Kõik see näitab, et walitsewad ringkonnad ise on oma parlamendi wastu täiesti ükskõiksed. Walitseb teataw ringkond. See ei ole aga enam kodanlinegi demokraatia, waid oligarhia. Suure majesteedi — Asutawa Kogu — wäike järeltulija — Riigikogu — on tegelikult töötatööline, sest see töö, mis ta on teinud, on rohkem ajawiiteks olnud, rohkem enese lõbustuseks. (A. Weiler (tõer.): Majesteet lõbustseb praegu.) Teil on täiesti wäga lõbus ja see ainult tõendab seda wäidet, mis ma noore majesteedi kohta tõin. Seadusandluses on see noor majesteet saanud ainult dekoratsiooniks. Härrad põllumehed, kes wahel armastawad lastiste kaartidega mängida, heitku parem seegi dekoratsioon kõrwale ja üteltu otsekohe: kui on oligarhia, siis oligarhia. Kui on, ütleme, $\frac{3}{4}$ presidendi ja $\frac{1}{4}$ peaministri walitsust, siis tunnistage seda awalikult ja otsekohe. Aga kui on demokraatlik parlamentline walitsus, siis tunnistage ka ise seda parlamenti. Nüüd lastakse aga parlament koos olla, lastakse isegi päewas 2 koosolekut pidada, aga tegelikult ei ole sellel ometi mingisugust tähendust. See on rahwaesituse kilbi all teatud kildkonna poliitika ajamine. Kuidas enamusrühmad parlamentlikkusest kinni peawad, seda on wiimased päewad wäga kujukalt näidanud. Käidakse mõdupuu järele: — mis ühele lubatud, see on teisele keelatud. Traditsioonid ja

kombed kujunewad kohe teiseks, kui on waja seisukohta wõtta opositsiooni wastu. Siis ei ole mingisugune traditsioon püha, kui waja wastasrinna tegewust takistada. (A. Schulbach (tõer.): Seda koske ei takista ükski wõim.) Siis ärge tehke katseidki, waid wanduge lihtsalt alla ja asi sellega. Mis Teie, härra Schulbach, siis weel rabelete. (A. Weiler (tõer.): Laske aga edasi. A. Jürman (põl.): Tehke nalja edasi.) Jah, härra Jürman, kui Teie ja Teie kaaslased naljategemiseks asutuse on loonud, siis peab ju nalja tege-ma, wahel isegi siis, kui see nali ka läbi pisarate tuleks.

Kõige imelikum on aga see, et aastate kestes ei ole korda läinud tehnilistki parlamendi asjaajamist sinnamaale wiia, et koosolekute protokollidki oleks rahuldawalt kirjutatud. (Hüüded keskelt ja paremalt poolt: Siis kõnelege wähem.) Olemasolew süsteem ei ole mitte otstarbekohane. Süsteem on niisugune, et ta ei wõimalda korralikku protokollide kirjutamist, kuigi inimesed töötawad suure hoolega. (O. Strandman (tõer.): Häid stenografiste on Eestis praegu wõimatu saada.) Praegune hariduspoliitika, mida edustab praegune haridusminister, neid muidugi ette ei walmista. (O. Strandman (tõer.): Hea stenografist õpib aastaid.) Ma tunnen ka natukene stenograafiat ja wõin teile öelda, et Asutawa Kogu algusest siiani on küllalt pikk aeg olnud, et stenograafiat ära õppida. Mina arwan, et puudub lihtsalt tahtmine seda asja korraldada, ja kui muidu ei saa stenografiste, siis kuulutage raadioga kõigile, kõigile, kõigile. (O. Strandman (tõer.): Ärge liialdage.)

Siis eelarwe materjaalide küsimus. Riigikogu liigetel on tarwitada ainult lõpusummade kokkuwõte. Ma ei mäleta, kas see oli Asutawa Kogu wõi Riigikogu päewil, kui rkl. Martna eelarwe materjaalist kõneles... (M. Martna (sd.): See ei ole Riigikogu ajal)... ja kus Riigikogu juhatus eelarwe materjaalide trükkimise kohta ütles, et kui isegi kõik trükikojad mobiliseeritaks, siis wõib olla kaks ja pool aastat selle materjaali trükkimiseks ära kuluks. (O. Strandman (tõer.): Ärge liialdage — 1½ kuud.) Noh ütleme 1—3 kuud. (O. Strandman (tõer.): Need pole need materjaalid, mis härra

Martna nõudis, waid wäike kokkuwõte sellest materjaalist.) Ei saadud isegi selle wäikese kokkuwõttega walmis ja leiti, et see oli wõimatu hirmus töö. Teistes riikides on siiski leitud wõimalusi eelarwet ühes materjaalidega trükitult parlamendi liigetele kätte muretseda. Emb kumb — kas on saamatus nii suur wõi on põhjuseks see, et parlament on ainult dekoratsiooniks ja ei maksa waewa näha selleks, et teda korralikult funktsioneerima panna. Ajame läbi. (A. Weiler (töer.): Jääb sellega.) Kui härra Weiler ütleb: „jääb sellega“, siis ütlesin ka, et jäägu sellega, kui eelarwes mitte 25 miljoni ei seisaks. Nii on Riigikogu ainult kodanlusele kilbiks, kuna aga tegelikult walitsemine ja asjaajamine läheb parlamendist mööda. Walitsus toimetab weneaegsete seaduste järele. Uusi seadusi temale tarwis ei ole, tema neid ei esita parlamendile. Mis tarwis siis on sarnane dekoratsioon, parem sulguge ta, jätke need kulud ära.

Aruandja J. Kana: Eelarwe alamkomisjonile on peale selle, kui eelarwe juba trükitud oli, Riigikogu juhatuse poolt tulnud ettepanek... (M. Martna (sd.): Kas ta on teil trükitud?) Ma ei oska seda nii peenelt ütelda. Trükitähtedega on ta minu arwamise järele küll kirjutatud. Selle paranduse ettepaneku on eelarwe-komisjon läbi waadanud. Parandus on nimelt niisugune: Peat. I § 9 esituskulusid oli enne 750.000, nüüd tehakse ettepanek juurde wõtta 600.000, nii et see summa ühtekokku tuleks 1.350.000. See 600.000 on juurde wõetud järgmiseks otstarbeks. Kannan ette wäljawõtte Riigikogu juhatuse protokollist: „Arwesse wõttes Riigikogu liigete külaskäikude wajadust Läti ja Põhja parlamentide nõupidamisele Rootsis, otsustatakse Riigikogule ette panna Riigikogu 1922 aasta eelarwet suurendada, üles wõttes eelarwe peat. I § 9 all 600.000 marka Riigikogu rahwuswaheliste kulude katmiseks.“ Ühinen parandusega komisjoni nimel.

J. Piiskar (is.): Sarnane kulu on otstarbetu, kui kodustest lõbustustest küllalt ei ole, waid ka weel külla minnakse ennast lõbustama riigi arwel... Kui härrad tahawad endile parlamentlist lõbustust ka wäljaspool Eestit lubada, siis tehtagu seda enese kulul. Kuid enne peaks küsimuse põhimõttelikult ära otsustama, kuhu siis minna. (J. Hüneron

(põl.): Moskwasse muidugi!) Mina leian, et peaks vähemalt kaalumisele wõtma, mis neist kuludest kasu on. Kui näituseks haridusalal summe äärmiselt kärbitakse ja seda lähemas tulewikuski mõeldakse teha, siis ei peaks sarnaseks otstarbeks parlament enesele mitte summe kerge käega määrama, sest kui parlament oma esituse kulusid poole miljonite kaupa suurendab, siis haarawad ka teised ametkonnad sellest kinni ja nõuawad endale ka; sest neil on igalühel oma esitussummad. Siin tuleks ilmsiks sama nähtus, nagu palkade juures, et kui ühele ametnikule palka lisatakse, siis pannakse sellega kogu ratas käima, sest ka teistele on waja lisa. Kui Riigikogu oma esituskulusid suurendab, siis on kindel, et mitmed miljonid nõutakse lisa esituskuludeks. Kasu ei saa ei Riigikogu ega rahwas nende esituste kaudu. Kui omal ajal wälisministeerium eriti hoolas oli esitamise peale, siis esituste järelmängud andsid wäga palju ainet igasugustele naljaja kõmujuttudele, muud kasu pole neist olnud. Teen ettepaneku see summa tagasi lükata.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Kana: Seda summat läbi waadates leidis komisjon ja ma isiklikult leian, et Eesti parlamendil, — kelle kohta härra Piiskar arwas, et see tema arwamise järele nii kui nii wähe ära on teinud, — täiesti wõimatu on ennast, nii ütelda, karpi kokku kiskuda ja ülepea ennast kõigest ilmast eraldada. Meil siin on alati nõudmisi olnud, et Eesti parlament teiste parlamentidega ühendust looks ja peaks, miks ka komisjon luges omaks kohuseks seda parandust wastu wõtta. Mis üldse terve eelarwe kohta puutub, siis leidis eelarwe-komisjon, et see eelarwe selles suuruses igatahes seadusandlase töö tegemist wõimaldab. (Wahelhüüe: Ei, ta wõiks wäiksem olla!) Wõiks ka kokkuhoidlikumalt seadusandlist tööd teha. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Siis seadusandluses tahetakse kokkuhoidlik olla!) Ka seadusandlase töö juures wõib riigi raha kokkuhoidlikult kulutada, kui seda tahetakse, ja oma tegewuse üle natuke järele mõeldakse. Panen ette eelarwet wastu wõtta.

Juhataja A. Kerem: Panen Riigikogu eelarwe komisjoni aruandja

poolt ettekantud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Riigikogu eelarwe on 27 häälega 10 hääle vastu vastu wõetud. Sõna on aruandjal.

Aruandja J. Kana (loeb):

Riigiwanem ja riigikantselei.

I jagu.

Peatükk I.

Riigiwanem.

§ 1. Palgad	342.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	75.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	18.000.—
§ 7. Liikuw wara	950.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	440.200.—
§ 9. Õituskulud	600.000.—
§ 33. Riigiwanema majakulu	942.800.—
Kokku peatükk I	3.368.000.—

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 1. Palgad	1.317.700.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	74.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	67.900.—
§ 4. Kantselei kulud	340.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	304.700.—
§ 7. Liikuw wara	50.000.—
§ 8. Sõiduabinõud	122.500.—
§ 10. Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 33. Riigiwapi, pitsatite ja lippude valmistamise kulude katmiseks	300 000.—
Kokku peatükk II	2.626.800.—

Peatükk II.

Riigiraamatukogu.

§ 1. Palgad	323.300.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	15.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	16.000.—
§ 4. Kantselei kulud	63.800.—
§ 5. Trükitööd	175.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	15.600.—
§ 7. Liikuw wara	31.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	20.000.—
§ 33 p. 1. Raamatukogu täiendamine	1.800.000.—
§ 33 p. 2. Kõitmise kulud	300 000.—
Kokku peatükk II	2.759.700.—

Peatükk III.

Riigiarhiw.

§ 1. Palgad	547.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	35.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	26.000.—
§ 4. Kantselei kulud	131.700.—
§ 6. Majanduslised kulud	62.000.—
§ 7. Liikuw wara	100.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	30.000.—
§ 33 p. 1. Riigiasutuste arhiwimaterjaalide koondamine riigiarhiwi	20 000.—
Kokku peatükk III	952.700.—

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 1. Palgad	3.291.400.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	170.900.—
§ 4. Kantselei kulud	275.000.—
§ 5. Trükitööd	500.000.—
§ 6. Majanduslised kulud	392.600.—
§ 7. Liikuw wara	300.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	50.000.—
Kokku peatükk IV	5.079.900.—

Peatükk V.

Riigi majandusnõukogu.

§ 1. Palgad	34.600.—
§ 4. Kantselei kulud	3.000.—
§ 10. Ettenägemata kulud	1.200.—
Kokku peatükk V	38.000.—

Kokku Riigiwanem

ja riigikantselei 14.825.900.—

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahan meelde tuletada seda kõnet, mis Riigiwanem hiljuti siin eelarwe arutamise ja läbirääkimise puhul walitsuse poliitika kohta pidas. Ma arwan tarwiliseks mõnede nende wäidete juurde tagasi tulla, mida härra Riigiwanem siin ette tõi. Kõige pealt pean ütleva, et härra Riigiwanem, — ehk ma nimetan teda parem peaministriks, — et härra peaminister siin oma kabineti liikmeid ilusasti kaitses, nagu seda tõsine peaminister oma kabinetiga tegema peab. Kõik süüdistused, mis mõne ministri vastu ilmsiks olid saanud, ei olnud härra Riigiwanema juures kuigi suurt mõju järele jätnud. Härra Riigiwanem waatas neist kõikidest üle ja silus nad kõik ilusaks.

Ma peataksin kõige pealt ühe asja juures, mis väga silma paistis ja mis, võib olla, oleks teisiti olnud, kui härra peaminister oleks kauemini kõnelenud, ja tal ka aega oleks olnud, teiste asjade peale üle minna. Riigikogu sai mulje, et kuritegewuse vähenemine meie politsei agara tegewuse arwele tuleb panna. Tähendab, et meil mitte enam niipalju kuritegewusi ette ei tule, kui paari aasta eest ja et moraali, wooruse tõusu tuleb politsei teenuseks lugeda. Ja et meil rahwaerakonnast härra Einbund politsei eesotsas on seisnud, siis on see ka rahwaerakondliku politsei teenus. (W a h e l h ü ü d e d.) Mina igatahes oleks oodanud, et härra Riigiwanem oleks ka selle asutuse teenuseid silmas pidanud, kelle eesotsas minister Bauer tegutseb; ja teiseks oleks ma oodanud, et ta ka seda asutust oleks rõhutanud, keda siin Riigikogus õige silmapaistwa agarusega esitawad härra Linnamägi siinpool pingi otsas ja härra Lattik sealpool pingi otsas. Aga meile jäi ainult näppude wahel politsei. Mida peame meie sellest järeldama? (W a h e l h ü ü e: Et politsei on riigi hing.) Kas seda, et walitsus moraali tõstmist peajasjalikult politsei hooleks tahab usaldada? Ei, ma seda ei usu! Ja seda ei usu ka rahwaerakonna pedagogid, kes minister Einbund'i selja taga istuwad. Härra peaministri kõne jättis aga kahtlemata niisuguse mulje, et politsei on see asutus, kes meie woorust on tõstnud. Ei tahaks uskuda, et see arwamine maksma jääks. Ma jään ootama, et härra Riigiwanem teisel sündsäl juhitudisel, mitte just aasta pärast, oma seisukohta teiste woorustõstwate asutuste — politsei kõrwal — hindamata ei jäta. Mäletan, et ma hüüdsin Riigiwanema kõne wahel. Kuritegude vähenemine on igatahes rõõmustaw kuulda ja au politseile, kui tema selles kaasa on aidanud — üisan ma täna juurde. Kuid meie statistika ei ole ju ka selles asjas mitte kõige paremas korras, on raske ütelda, mis siin politsei, mis teiste tegurite teenuseks lugeda tuleb. Kahtlemata ei tule aga kõik mitte üksinda politsei arwesse panna. Meie wõime rahulolemisega seda rõõmustawat nähtust konstateerida, et meie wooruline tasapind on tõusnud, kuid igatahes mitte politsei läbi, mida ma siin tahaksin alla kriipsutada, alla rõhutada. Politsei võib ju väga tarwiline aparaat olla ja ma ei taha isiklikult mitte ütelda, et ta seda mitte ei oleks. Praeguses ühiskonnas

tarwitatakse politseiaparaati igalpool, aga meie peame ikkagi silmas pidama, kuidas teda tarwitatakse ja mis temalt oodata võib. — Härra Riigiwanem algas oma kõnet rekwiisitidega. Ta luges palju rekwiisitiid üles, mis väga tähtsad on riiklises elus ja rahwa poliitiises ning kultuurilises edasijõudmises. Siiski, ühte rekwiisiti, mis minu arwates ka õige tähtis on, tema ei nimetanud. Mina nimetaksin seda rekwiisiti rahwa tähtsaimaks raudwaraks, s. o. rahwa moraal, rahwa woorus ja õigusetunne. Selle peale ei pannud meie Riigiwanem mitte tarwilist rõhku. Meie riiklises elus on niipalju halbu asju awalikuks saanud, nii et meie õigusega ütelda wõime, kui see kõik ühes suures riigis sündinud oleks, näituseks Prantsusmaal, siis oleks nendest nähtustest uus Panama tehtud. Austatud härrad, teie teate, mis Prantsusmaal Panama all mõisteti. Kui meie kõiki kuritarwitusi Eestis kokku wõtame, ja wõrdleme sellega, mis sel ajal Panama all sündis, siis peaksime ütleva, et meie saaksime mitte Panamino, waid ühe suure Panama. Meil on palju üksikuid asju ette tulnud ja tuleb weel tänapäewgi ette, mis warju lasewad heita meie walitsuse asutuste kui niisuguste peale ja üksikutes walitsuse asutustes tegewuses olwate isikute peale. Kui need asjaolud ka tulewikus ei muutu, kui see sedawiisi edasi läheks, siis peame ütleva, et meie rahwa wooruse tunne selle all paratamata kannatama peab. Ma nimetaksin siin seda kallisisulist kohwrit, mida kellegi kuninga aadressi nime all üle piiri saadeti ja millest nüüd ka ajalehtedes on kirjutatud. Austatud Riigikogu liikmed, mina arwan, teie peaksite minuga ühes nõus olema, üteldes: siin ei ole ühe ega kahe asjaga tegemist, waid neid võib nagu helmeid sadade wiisi kõrwuti lülida. Missugust mõju peab see meie rahwa peale awal-dama? Rahwa wooruse tunde peale peab see haawawalt, mahakiskuwalt mõjuma ja sellepärast leian mina, et walitsus seda rahwa raudwara, seda rekwiisiti, mitte nõnda tähtsaks ei ole pidanud, ei ole kat-sunud seda kilpi nii puhtana hoida, kui tarwis. Ma tuletan teile siin üht asjaolu meelde, ühest meie naabririigist. Seal kõneldakse ühest rahaministrilt, kes teise ameti peal olles ühe weiniseltsi käest odawama hinna eest weinisid saanud ja selle tasuks weiniseltsi kasuks suhkruü lubanud, annud, muidugi mitte ilma hinnata, kirjutades, et see weiniselts saab nii ja

nii palju suhkrut. Seda juhtumist oleks wõinud sellega wabandada, et weiniselts tõesti suhkrut weinide peale ära tarwitab. Naabririiigi rahwa wooruse tunne oli aga nii õrn, et seal sellepärast parlamendis suur torm tõusis selle ministri wastu ja komisjon kokku kutsuti asja arutamiseks ja kohtusse andmiseks. Mina ei tea, kas see härra weel rahaministriks saab, wõi mitte. (Wahelhüüe: Olla juba nimetatud!) Olla juba nimetatud? Wõib olla, et kohus asja selgeks tegi, et tema weinisid mitte odawamini ei ole saanud. Peasi on aga see, et seda asja tõsiselt üles wõeti, et midagi juhtunud on, millega rahwa õiguse tunne leppida ei tahtnud. Ma mäletan teist niisugust juhtumist, kus Saksa minister Erzberger pidi oma ameti maha panema niisamasuguse wäikse süüdistuse pärast. Aga meil? Kas teie arwate, et see kohwriasi on kohtusse antud? Seda ei ole mitte tehtud! Prokuröör, ja ma usun ka, et riigikontroll, teadsid seda wäga hästi ja ühtlasi ka rahwaerakond, kes 2 wõi 3 memorandumi walitsusele selle üle sisse on andnud, Kohtuni see asi ei ole aga mitte jõudnud. Kui meie teiste asjade peale waatame — oma pankade, äride ja wabrikute peale, ja kui meie näituseks teame, et niisuguste suurte aktsiaseltside liikmed, nagu „Atlanta“ ja teised on wäga mõjuwatel kohtadel, kus nad oma aktsiaseltside kasuks ametlikult talitada wõivad, siis tuleb selle peale tõsisemalt waadata ja ei wõi mitte ükskõik kuidas minna lasta.

Umbes kuu aja eest pandi meil uus jahutoll maksuma. Kunni weebruari lõpuni oli meil jahutoll, kui ma ei eksi, üks mark naela pealt. Siis tõsteti toll nelja marga peale. See uus määrus anti traaditeel niisugustesse kohtadesse teada, kus seda waja oli. Imelikul kombel teadis sellest üks härra Tallinnas paar päewa warem. Ta sõitis terve linna läbi ja ostis kõik jahu, mis kätte sai, kokku. Nähtawasti teadis ta, et homsest peale on toll 3 marka naela pealt rohkem ja lootis nüüd seda kokkuostetud jahu kallimalt ära müüa. Seda ma ei tea, kuidas ta teada sai, aga fakt on see, et ta seda teada sai. Ma arwan, et taewa kaudu ta seda teada ei saanud, waid see pidi maapidi sündima. (Wahelhüüe: Wast ehk spiritismuse kaudu.) Teie wõite selles asjas kodusem olla, härra dr. Luiga, aga ma ei usu, et teade just Teie kaudu nii kaugele läks. Härra Ri-

giwanem sai nendest asjadest mööda wäga wäikese käeliigutusega. Ta kõneles wälisministeeriumi wastu sihitud kaebtustest ja teatas, tema juurde tulnud üks noormees, söimanud ja siunanud wälisministeeriumi hirmsasti. Lõppude-lõpuks tahtnud ta aga kulleri passi saada. Waadake, sellest jäi niisugune mulje, nagu ootaksid kõik, kes niisuguste asjade üle nurisewad, wõi neid paljastawad, näituseks kulleri passi! Härra kindral Laidoner ei ole küll praegu siin, ta tool on tühi, aga ta astus ka wälisministeeriumi wastu üles. Kas wõiksime oletada, et härra kindral Laidoner seda ka kulleri passi pärast tegi? Ma arwan, et seal peab natukene rohkem põhjust olema! On wäga palju niisuguseid asju teada, mis riigikontrolli poolt üles on wõetud. Nendest asjadest on siin ka hiljuti kõnelatud ja ma ei taha neid kordama hakata. Meie kõik teame, et on olnud asju, mida on hoitud kohtu ette minemast. Nimetan siin ka Isborski asja. Meile, sotsiaal-demokraatidele, tehti etteheide, et meie sellekordne parteiliige härra Hellat oma ministriks oleku ajal Isborski weretegu tahtnud ja korraldanud. Meie oleme aga igal juhtumisel nõudnud, et kohus süüdlased kindlaks teeks. Kui minister Hellat süüdlane oleks leitud olewat, siis ei oleks ka tema karistusest tohtinud pääseda. See asi lõpetati aga ära mingisuguse armuandmise, ehk amnestiaseaduse põhjal. Süütegu nimetati lihtsalt ametiwõimu piiridest ülesastumiseks. Missuguseid tundeid peab see rahwa hulgas tekitama, kui 26 inimest ära tapetakse ja süüdlast kätte ei leita? (J. Piiskar (is.): Neid ei huwita see küsimus üldse.) Hiljuti on üks uus asi päewawalgele tulnud. Ma arwan, „Waba Maa“ on selles asjas paljastusi teinud. Asi on nii, et mingisugustes tagawarades on õige suur portsjon kohwi olnud, mis ühe ministri, wõi selle abi poolt ära on müüdüd 3 marga eest nael. Ma ei tea, kas see õige on, aga mulle on igatahes nii räägitud. (A. Tupits (põl.): Ajalehes seis 5 marka nael. See asi ei ole praegu päewakorras.) Härra Tupits'i süda walutab, et see päewakorraga kokkukõlas ei ole. Ma arwan aga siiski et see kokkukõlas on. Praegu on meil Riigiwanema ja riigikantselei eelarwe arutusel ja ma arwan, et kodukorra asi täiesti joones on. Ärge kroonige oma tarkust niisuguse wahelhüüdega. Riigiwanema palk on wähemalt ette nähtud. Nüüd kõ-

neldakse, et seda kohwi on tahtnud osta üks tarwitajate ühisus. Temale ei ole seda mingisugustel põhjustel mitte müüdüd, waid, kui ma ei eksi, ostis selle kohwi keegi „Atlanta“ liige. Mul on wäga wähe seda iseloomu, et niisuguste asjade peensustesse tahaksin tungida, kuid kõnelen piltlikult, ja igatahes tõsiasi on see, et müüdüd on. Järgmisel päewal on tarwitajate ühisus kohwi kahekordse hinna eest eilse ostja käest siiski omale ostnud. Minu arwamise järele oleks wõinud see ministeerium, kes kohwi ära müüs, otsekohe tarwitajate ühisuse poole pöörata ja oleks sellesama hinna saanud, mis wahelkaupleja sai. (J. Kesküll (majand.): See kohwi oli oksjonil müüdüd, kuid keegi ei ostnud!) Kas Teie olite haamrimees? (J. Kesküll (majand.): Ma olin komisjonis, kus seda asja selgitati.) Teil on pärast aega sõna wõtta ja näidata, kuidas see asi just on olnud.

Wõib olla, et minu rühm ja teised Riigikogu rühmad sellele asjale natukene sügawamalt juurte ligi lähewad ja selle sisu üksikasjalikumalt ette toowad. Ma saan wäga hästi aru, mispärast teil nii kiire on niisuguste asjade juurest ära minna. (A. Tupits (põl.): Kell hakkab üheksa saama.) Teil on niisuguste asjade juures igakord kell 9. (Naer.)

Härra Riigiwanem kõneles ka laiast käest, mis Asutawal Kogul oli. Ja need näitused, mis ta ette tõi, ei kõnelenud minu tunnetele ega minu tõetundmisele mitte wastu. Kui ta näituse tõi, et meil peaaegu igas külas, kus natukene rohkem inimesi on, gümnaasium asutatakse, siis on see igatahes suur seadusandline puudus. Kui meie kooliseaduse wastu wõtsime ilma mingit tõket tegemata nii laialisele koolide asutamisele, ja kui nende asutamiste juures mõeldakse, kui meie ise ei jõua kooli ülewal pidada, üks siis riik tuleb appi, siis on see wastutuse tundeta talitamine. Riigikassa peale waadatakse nagu ei saaks ta kunagi tühjaks. Ei mõelda sugugi, kust kohast raha sinna sisse tuleb. Ja et nüüd niisugune arusamine wäga laialine on, siis peab seadusandlisel teel niisugusele wäga wabale koolide asutamisele piiri panema. Muud teed ei ole. Ja Riigiwanemal oli siin täiesti õigus.

Aga härra Riigiwanem ei mõtelnud mitte walitsuse laia käe peale. Minule näib, et walitsus ka wäga sagedasti liiaks

laia käega on. Niisugusel juhtumisel, kui Riigiwanem teab, et Asutaw Kogu laia käega oli, siis peaks ta ise just walitsuse käed kitsalt kokku hoidma. (O. Amberg (kristl.): Asutaw Kogu „oli“ laia käega.) Kas teie arwate, et mul tõesti seda õpetust waja on? (Naer.) Oletame, et Asutaw Kogu „oli“ laia käega. Punkt. Asutaw Kogu oli laia käega ja kui praegune walitsus seda laita teab, siis peab ta sellest laitusest selle ekstrakti wälja tõmbama, et mitte niisama sugune olla, kui Asutaw Kogu „oli“. Kas on nii? Loogiline? (Naer.) Aga kuidas on siis tõepoolest? Ma arwan, et pruuigin ainult Berliini saatkonna maja nime-tada. (Naer. Wahelhüüded paremal pool ja keskel.) Waadake, see ulatab nüüd juba sinnapoole, nüüd tulewad seal ka wahelhüüded. Aga teie peate kõik ütleva, kui teie käed rinna peale panete, et ei ole midagi tetta, walitsus on siin lahtise ja laia käega olnud. Maja eest, mille wäärtus on ehk 500.000—600.000 Saksa marka, makseti 5—6 miljoni. Siin oldi laia käega — tehke mis teie tahate. (J. Hünerson (põl.): Missugune walitsus selle ostis? Teie mehed olid ka seal sees.) Teie soowite tõesti, et ma seda pikalt ja laialt seletama pean? Ma ei tea mitte, kas meie mehed seal sees olid, ma ei usu seda. Mina tean, et esialgne leping tehti härra Birk'i wahel ja meie parteiseltsimees Eduard Wilde oli küll sel ajal Berliinis saadikuks, aga temal ei olnud selles asjas ei „ja“ ega „ei“ ütelda. Teie teate ka wäga hästi, et esimene leping luhta läks, müüja ütles: et tema nende tingimistega maja ei müü ja andis siis kolm kuud walitsusele aega järele mõelda ja kui praegune walitsus kolme kuu jooksul õnge ei hakanud, siis pikendas müüja seda aega ja selle pikendatud aja jooksul hakkas walitsus wiimaks õnge. Aga see oli praegune walitsus. Wõib olla, et müüjal tõesti õigus oli, kui ta Inglis raha maja sisse oli pannud ja seda nüüd Inglis naeltes tagasi saada soowib, aga juriidilisest seisukohast waadates, kus walitsus peab riigi tulude peale waatama, ei wõi ma seda majaostmist muuks nimetada, kui laiaks käeks. (A. Tupits (põl.): Kursiasi on wäga lai.) Ma saan wäga hästi aru, mis Teie mõtlete. Ärge mõtelge, et ma nende pistete eest põgenen. Ma olen alati walmis oma arweid Teile kursiga ja kõigega ette panema. (A. Tupits (põl.): Mina ei maksa neid kinni. Naer.)

Mullu oli siin kõne all härra Menning'i palk Rootsisis, peale selle, kui ta enam mitte saadik ei olnud. Härra minister pidi ise tõendama, et Menning kolme kuu eest oli palka saanud, kui ta enam esitaja ei olnud. Tema olewat mingisugune attashee olnud. Aga seda attashee nime ega tema kohta ei olnud kusagil pool ülewal, kuid palk makseti wälja. Härra Laidoner'i sõnade järele oli ta enne ja pärast puhkust attashee. (J. Hünerson (põl.): Kas attashee wahest puhata ei taha?) Härra Hünerson, Teie tahate meie Riigikogust tõepoolest seda teha, mida Saksamaal „Kasparle teater“ nimetatakse. (J. Hünerson (põl.): Ei tunne niisugust asutust.) Teie käisite siis Saksamaal kiniste silmadega ringi.

Hiljuti lugesime oma ajakirjandusest Kaukaasia Eesti esitusest. Lugesime neist, keda seal esitatakse ja neist, kes seal esitawad. Ja mulje jäi niisugune, et seal jällegi üks wäga lai käsi on, mis aga raha wälja annab, ilma et selle peale waadatakse, et see esitus meile ka neid kasusid tooks, mida ta tooma peaks ja tuua wõiks.

Sõjaministeeriumi asjus pean tunnistama, et eileõhtused seletused, mis siin lõpupoole härra Laidoner'i poolt ette toodi, et need minu silmas härra sõjaminister Soots'i igatahes tõstawad. Ma sain niisuguse mulje, et härra Soots walmis oli sõjaministeeriumi eelarwet 3 miljardi pealt 1 miljardi peale kokku tõmbama. See oli tänuwäärt töö ja ma ütlen seda otsekohe wälja, et minu lugupidamine on täna temast suurem, kui enne seda. Ma arwasin, et see tõepoolest tema juhtnõor on: „mis kallis, see kaunis“...

Need wäited, mis härra Laidoner siin eile ette tõi, kui ta rääkis, et meie sõjawäge tuleb warustada ja ikka jälle warustada, tuletawad wäga meelde walituse laia kätt, aga meie walitsus on ju teatawasti niisugune, kes oma koosseisus sugugi kooskõlas ei tööta. Kui ma mitte ei eksi, siis on mul põhjust oletada wõi arwata, et meie Riigiwanem ise sõjaministeeriumi kulude asjus sellel seisukohal on, et neid wõimalikult koomale tõmmata ja et tema siin seda laia-käe poliitikat ei toeta, waid kokkutõmbamise poolt on. (J. Hünerson (põl.): No, see on wäga hea.) No jah, on see hea ja mina olen alati harjunud head heaks kiitma. Usun, et mul härra Hünerson'igi juures

midagi head kiita on. (J. Hünerson (põl.): No, see tuleb alles tagant järele. A. Tupits (põl.): Kas Teie Schweitsi käigul seda tunda saite?) Ma pean ütleva, härra Tupits, et ma enne Schweitsi käiku härra Hünerson'i tõesti wähe tundsin, aga seal 3—4 nädalat kõrwa istudes, wõis tõesti inimest ligemalt tundma õppida. Loodan siiski, härra Tupits, et Teie „Kaja“ selle „sõp-ruse“ all ei kannata, ega ole kannatanud.

Ma tahaks nüüd ühe teise punkti juurde üle minna, see on walitsuse majadeostmine. See majadeostmine nimelt ei lase ütelda, et walitsus Asutawa Kogu „laiakäelisest“ poliitikast loobunud oleks, küll tohib aga järeldada, et ta siin wäga laia käega on olnud. Mulle on kõneldud, eile wõi täna olewat ajalehtedes olnud, et Riigiwanema maja peaaegu haamri alla minna. Selle maja eest on nii ja niipalju makstud, tema paranduste peale nii suured summad kulutatud ja ometi on asja lõppude lõpuks nõnda aetud, et Riigiwanem majast — wõib olla — wälja tõstetakse. Kuipalju on maja paranduse peale kulutatud — katus jookseb nüüd küll natukese läbi, need härrad, kes selle maja otsid, ei ole küll palju ümber waadanud, — nad otsid Riigiwanemale niisuguse maja, kust Riigiwanem muud midagi ei näe, kui Wene kiriku tagaotsa ja endiste mõisnikkude müürisid. Ainukene tuba, kuhu päikene sisse paistab, olla — õnneks Riigiwanema magamistuba. — Waatame maja sissekäiku. Sinna mine, nagu kappi, nagu kaks tikukarpi on teine teise ukse kõrwal. Lähetekse sisse, olete nagu mõne suurema kaupluse kassas, — kaks wõi kolm inimest mahub ettekotta, siis on täis. Kui ülesse minna — olen ise seal majas käinud — siis ei leia sealt ühetasast põrandat, ikka on ühe toa põrand teise toa põrandast kaks astet kunni kaks sõrme kõrgem. Tasapinnas põrandad on ainult kahel toal. (J. Piiskar (is.): Maja on mäekünka peal, sellepärast on wiltu.) See on minu arwates, koha ja hinna poolest üks õnnetult ostetud maja ja kui ta nüüd haamri alla läheb ja riik oma kulud tagasi saab, siis ei ole Riigikogul sellepärast mitte tarwis nutta. (J. Luiga (töer.): Härra riigikontrolöör ostab samuti maju.) No, see walutab Teil eriti südame peal, sest Teie peate sealt wälja kolima. Rahustage ennast, mina ei rõõmusta mitte sellepärast, et Teie sealt kolima peate. (W a -

helhüüe keskelt. Wahelhüüe J. Luiga poolt.) Teie prognoos on juba öeldud ja Teie ei pruugi karta, et mina Teile ette lähen. Kui kogu asi ikka selles hoos paremale poole läheb, siis võib see Teie juures täide minna. Ma lähen nüüd teiste majade ostmise juurde ja pean paar sõna ütleva. Need majad ei ole mitte ainult kallid ostetud, vaid veel suurem vahe seisab selles, et sellega meie korterikitsikust mitte ei lahendatud, vaid teravamaks aeti. Igalpool riikides, kus ma olen käinud ja ümber waadanud, olen ma näinud, et walitsus ikka püüab korterikitsikust lahendada. Meil on was-tuoksa. Ma ei ütle, et walitsus meil otse meelega korterikriisi suurendada tahaks, aga asi kujuneb kaudselt tõesti nõnda. Waatame, kuipalju põrandapinda on nendes majades, mis walitsus omandab, kuipalju sealt inimesi välja aetakse, siis võime näidata, et asi tõepoolest nõnda on, et walitsuse teguviis korterikriisi suurendab. Waatame, mida on walitsus meil korterikitsikuse lahendamiseks teinud? Mitte kui midagi! Korterikitsikus ei ole walitsuse tegewuse tagajärjel mitte vähenenud, vaid suuremaks läinud. Nüüd on korterikitsikuse lahendamiseks väikene summakene määratud, kuid see ei lähe sinna, kus seda kõige rohkem waja oleks, nimelt töölistele korterite muretsemiseks. Kes tööliste korterites on käinud ja liikunud, see teab, missugune kitsikus seal walitseb. Ka sellest uuest korraldusest ei saa töölistele korterite suhtes suuremat kasu. Aga et meie walitsus oleks väikesed korterid juurde ehitanud, kus inimesed oleksid uhalust leidnud, seda ei ole olnud. Tähendab, walitsus on seal kitsi olnud, kus ta mitte kitsi ei oleks pidanud olema.

Kui teie rahwa seas ümber liigute — ja kes meie seast seda ei tee, meie liigume ju ikka rahwa seas ümber — siis kuulete ikka ütelist, mis nagu üldiseks hüüdsõnaks on saanud: Walitsuse auto, sõjaministeeriumi auto! See tähendab, et meil autode tarwitamisega liiga kaugele on mindud, et selles asjas liiga lahtise käega ollakse. Mulle ei tule siin muidugi mõttese Riigiwanema auto peale näidata, sest kui teised kõik oma autodega sõidawad, siis on Riigiwanemal ometi seda kõige enam tarwis. (J. Piiskar (is.): Ümber Wene kiriku sõita!) Noh, siiatulemiseks ta muidugi autot tarwitama ei hakka, siin käib ta jala, aga tal on kahtlemata teisi sõituseid, kus ta

mingisugust sõiduriista tarwitama peab. Kuid meil on üldse walitsuse juures sõiduriistade ja autode tarwitamine liiga suur. Sõjaministeeriumi eelarwet arutades oli see küsimus lähemalt päewakorral. Ei aidanud muud, kui et ka kodanised komisjoni liikmed, kuigi nad selle summa wiimaks lubasid, tunnistama pidid, et autode tarwitamine just kitsas ei ole.

Ma tulen nüüd teise asja juurde, mis meie kulude juures eeldada laseb, et meie neist kuludest seda kätte ei saa, mida meie kätte saama peaksime. Meie oleme algusest saadik püüdnud kõike jõudu kokku wõttes kõik teha, mis iganes võimalik, et teiste riikide, eriti suurriikide poolt tunnustatud saada ja kui wiimaks rahwasteliidul jalad all olid, tekkis tung, ka sinna wastu wõtetud saada. Ja meie teame, et Riigikogu rõõm sel silmapilgul, kui jaataw teade tuli, mitte wäike ei olnud. Rahwasteliiduga lähedas ühenduses on ka üks teine asutus, see on nimelt see asutus, kus meie härra Hünerson'iga kahekesi olime, see on rahwuswaheline tööorganisatsioon. Juba siis, kui meil nõu oli rahwasteliidu liikmeks hakata, oli meil teada, et meie ka selle tööorganisatsiooni liikmeks astuma peame. Juba mullu suwel, enne, kui Eesti rahwasteliitu wastu wõtetud oli, oli meil teada, et meile selle organisatsiooni töödest osawõtmine mitte keelatud ei ole ja et seal kaasatootamine rahwasteliitu wastuwõtmiseks soowitaw oleks olnud. Kuid selle peale waatamata ei teinud meie seda mitte, meil ei olnud huwi selle wastu. Teie teate, mu härrad, et minewal kewadel — see oli aprillikuu lõpul — küsisin ma siin wälisministri käest, kuidas rahwasteliidu asjaga ja eel-töödega lugu on. Härra minister ütles, et kõik on kõige paremas korras. Paar nädalat hiljem, see oli nelipühi ajal, tuli Soome sotsiaalministeeriumi esimene sekretäär dr. Mannio siia. See härra tuli sellepärast siia, et Eesti walitsusega konfereerida, et teada saada, missugused kawatsused Eestil tööorganisatsiooni asjus on. Tuli wälja, et mitte kõik kõigeparemas korras ei olnud, ei olnud üldse midagi korraldatud. Härra Piip ise oli jälle kusa-gil reisil ja tema asemel oli härra Kukk. Härra Kukk saatis mulle nelipühi hommikul kirja ja tegi ettepaneku, et ma Soome härra wastu wõtaksin ja temaga konfereeriks, kui mul sest asjast teada on. Mul ei olnud walitsuse kawatsustest mitte midagi teada, kuid siiski konfereerisin ma Soome härraga. Pärast käisin weel

suwel Soomemaal, et teada saada, mis soomlased ses asjas edasi on teinud. Dr. Mannio'ga konfereerides selgus mulle, et Soome juba aastal enne seda oli Washingtoni ja Genua konverentsist osa wõtnud. Soome walitsus oli trükitöid wälja andnud ja juba ka oma parlamendile mõned konwentsioonid ette pannud. Härra Mannio läbi sain ma need trükitööd ja wõisin selles asjas ennast kui ka Wabariigi Walitsust informeerida. Suwel, enne konverentsi, oli Soome walitsus oma statistilise aparadi läbi maal üldise järelepärimise toime pannud, et kindlaks teha, missugustes oludes Soome põllutöölised elawad. Meie saame teatava ülewaate ja need andmed ja seletused, mis awaldatud, lasewad oletada, et see ankeet kõigi nende usutawate abinõudega läbi on wiidud, mis niisugustel juhtumistel tarwitatakse. Soome wõis konverentsile minna selle tööga, wõis näidata: Meie olud on niisugused. Edasi näitas téma, kuidas agraarolud Soomes üldse on, kuna sellel konverentsil just põllutöösse ja põllumajandusesse puutuwad küsimused arutusele pidid tulema. Mis oli meie walitsus sel alal teinud? Mitte midagi! Isegi kolm päewa enne konverentsi ei olnud meie walitsus weel selgusele jõudnud, kas konverentsist osa wõtta wõi mitte. Umbes sel samal ajal tehti mulle ettepanek wõi küsiti: kas ma wõtaksin konverentsist osa, kas ma laheksin ennast nimetada? Et asi mind juba algusest saadik huwitanud oli, et olnud mul, iseenestki mõista, midagi selle wastu. Paar päewa enne, kui ma ära sõitsin, käisin ma kaks wõi kolm korda ministeeriumis, et härra ministriga kokku saada. Mul ei oleks seda küll tarwis olnud, aga ma mõtlesin ometi kuidagi moodi walitsuselt informatsiooni saada. Härra ministriga mina aga kokku ei saanud, ei näinud ka, et walitsusel selle asja kohta üldse mingisugust huwi oleks olnud. Näis, nagu oleks püütud asja ainult nii ajada, et see kohus täidetud saaks, nii nagu usklik inimene risti ette lööb. Mul oli wõimalus ühel majandusnõukogu koosolekul — härra Kukk oli seekord wälisministri asetäitja — omalt poolt ühe saadiku saatmises nõu anda. Walitsusel oli nõu etteawõtjate esitajana wabrikant Luther'it saata. Seda härrat ei olnud seekord siin, waid ta oli Londonis ning temale saadeti telegramm sinna. Mina ütlesin, et saatke härra Luther mõni teinekord, kuid seekord on põllumajan-

duse küsimus arutuse all ja wõiks mõnda agronoomi wõi põllumeest esitajana saata. Mulle wastati, et härra Luther on ikkagi seal, telegramm on ka juba saadetud ja sellega on asi lõpetatud. Härra Luther õnneks ei tulnud mitte ja siis saadeti tagant järele härra Hünerson. Ma ütlesin juba ükskord härra ministrile, et wõiks härra Hünerson'i saata. Ma olin näinud, et ta siin põllumeeste eest tihti wälja astus ja eeldasin, et ta ka seal asjatundja põllumehena esineks, nii kui kord ja kohus, teadagi etteawõtja seisukohast. Ta tegi seda ka kahtlemata, seda tunnistust ma talle ei keela. Nii jõudsim siis ükskord Geni ja kui meie konverentsi laua taha istusime, siis tutwustasime endid. Härra Hünerson'i tundsin ma küll siit saadik. Walitsuse esitajaks saadeti sinna härra Grohman, umbkeelne eestlane ja pumpsti tuleb weel üks wõõras härra Berliinist, keda mina ega teised enne polnud näinud, härra Pusta asemele. Aga noh, sest polnud ju wiga, sest wõib olla, et walitsus oma asemikka walgustada ei tahtnudki, aga nii mõneski asjas oleks siiski hädasti läbi rääkida olnud. Minule on pahemalt poolt etteheiteid tehtud, et mina poleks mitte tohtinud töölisteesitajana Geni minna. Asi on aga nii, et mina enese parema äratundmise järele pean ütleva, et ma seal tõesti tööliste huwisid kaitsesin. (E. Kägu (kom.): Kes walits Teid?) Eesti Wabariigi Walitsus, sest rahwasteliidu põhikirja järele wõib ainult walitsus walida. (J. Piiskar (is.): Eestis pole mingisugust niisugust organisatsiooni!) Miks ei ole, ega ma muidu poleks sinna läinud. (J. Piiskar (is.): Kus ta on?) No ega neid üksi „keldris“ pole, neid on ka mujal. Edasi on weel eelarwe-kommissjonis toonitatud, et mina, see sots Martna, olewat hoolimata sellest, et ma nüüd reisikulude wastu olen, ise päewarahad ja reisikulud wastu wõtnud ning nende rahadega ümber sõitnud. Mina sain raha 40 päewa eest, iga päewa eest 3 Inglis naela. See ei ole muidugi wäike raha, kuid ka elu sealkohal on kallis, just niisama kallis minul, kui härra Hünerson'il ja teistelgi. Miks seda asja siin ette toodi ja miks härra Liwak'il just see poliitiliselt teada oli, seda ma ei tea, kuid arwatawasti oli see téma „poliitiline“ teenus, et mõistis näidata, — waadake, see sots, see seal on raha raiskanud. Et seda ka põllumeeste ja walitsuse esitaja teinud on, seda muidugi härra Liwak'i „poliitik“

ei tea, waid siin oli tal jällegi wõimalus sotsidele kooti jalgade wahele wisata. Ma pean siin weel ühte asja puudutama: kõikidel on teada, et selsamal õhtul, kui see asi kõne all oli, härra wälisminister ja tema kõrgemad ametnikud ütlesid, et kullakesed, tulge ometi wälisministee-riumi ja nõudke teateid, meie anname neid kõige suurema lahkusega. Järgmisel päewal läksin mina siis wälisministee-riumi teateid saama, et kas minu reisirahad ja päewakulud siis tõesti suuremad olid, kui teistel, härra Hünerson'il, Grohman'il jne. Teid wist küll huwitab see, missuguse wastuse ma sain. Raamatupidaja oli wäga otsekohene, nagu ametnikud sagedasti on, ja ütles, et härra Grohman'i ja Hünerson'i arwete üle wõite kohe teateid saada, kuid teiste üle alles hiljem. Ma küsisin siis, et miks ma teiste üle siis ei wõi saada? Ta wastas, et ja, waadake, härra Piip ja härra Anderkopp ei ole üldse arweid sisse annud ja ei tarwitse neid sisse anda, sest härra Piip on seal ise hotelli kulud kinni maksnud jne. Mina ütlesin, et kuidas nii, see peaks ikkagi kuidagi wiisi arwatud olema. Arwepi- daja palus mind oodata ja läks teise tappa. Tuli natukese aja pärast jälle wälja ja ütles, et teie ei saa üldse mingisuguseid teateid. Mina küsisin, et kuidas nii ja mispärast ei saa mitte ja kes seda keelab? Ta wastas, et keelab see, kellel siin majas midagi ütelda on. Punkt. Järgmisel hommikul kõlistasin ma härra Hellat'ile wälisministee-riumi ja küsisin, kas siis tõesti neid teateid ei saa reisikulude asjus ja kas see wõimalik on, et mina rohkem olen saanud, kui teised, ja kui ma sain, siis annan ma muist tagasi, kuid wähe- maha, kui teised, ma ka ei lepi, sest siis oleks wõidud jällegi ütelda, et sots, wõi töölisteesitaja, ei tarwitse nii palju saada, kui teised. Härra Hellat ütles, et teil on täitsa õigus neid teateid saada ja soowi- tas härra Piip'iga kõneleda. Ma kõlistas- sin siis härra Piip'ile ja küsisin mispär- rast ta keelab neid teateid andmast. Härra Piip wastas: „Ja waadake, lugu on niisugune, et meil on niisugune korraldus tehtud ja teisiti ei saa.“ (Sisemi- nister K. Einbund: Miks need sekeldused alati päewara- hade asjus?) Härra minister! Minu arwe on walitsuse käes ja ma arwan, et teil küllalt aparaati selleks on, et seda teada saada. Teil on ju üks politsei, teine politsei ja kolmas politsei, olge head ja uurige siis wälja, kuid niisugune küsi-

mine, härra minister, on... Ainukesed järeldused on need, et härra Piip oma saatkonnaga 10, kui mitte 50 korda nii- palju ei kulutanud, kui mina. Sellepä- rast ei wõinud mina ka teada saada, kui palju on kulutatud. Kes teist järeldust teha tahab, see tehku. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga teie sum- madani arwe?) Teil on ka suu nina all põigiti! (Üldine naer.) Aus- tatud härrad, ma wõin teile weel midagi huwitawat ütelda. Teie olete arwamisel, et Genfi organisatsioon mingisugust kasu ei too. Ma wõin teile praegu ütelda mi- dagi, mida teie Moskwast teada ei ole saanud, mida aga mina Genfis teada sain. (J. Piiskar (is.): Wõib olla, et oleme siiski Moskwast teada saanud!) Wõib olla, ma usun teie aususesse. Kuigi teie seda teadet ei ole saanud, siis wõisite teie seda wähemalt eeldada, mille wastu ma ei waidle. See teade on järgmine. Sügisel, sel ajal, kui ma Genfis olin, kraapisid meie wabrikan- did kusagilt ühe wana trahwiseaduse wälja ja tahtsid selle põhjal wabrikutes tööliste trahwimist sisse seada. Siin jäi wõitlus selle wastu käima. Ma kõnelesin selle küsimuse üle Genfis tööorganisat- siooni juhatuses, ka Amsterdami ameti- ühisuste liidu juhatuses, kuid parajasti, kui meie nõu pidasime, sain ma siit teate, et meie parlament oli trahwiseaduse uperkuuti wisanud. Need mehed, kes seda seadust tahtsid maksma panna, ei jäänud aga sellega rahule, waid nad pöö- rasid, nimelt wabrikantide ühisus, Genfi tööorganisatsiooni poole ja palusid, et saadetagu neile kõik materjaalid trahwi- seaduste kohta. Need mehed tahawad muidugi seadusprojektiga tulla, et waa- dake, seal ja seal maal trahwitakse töö- lisi ja ka meil tuleks trahwida. Maad, kus trahwimine olemas, on arusaadawalt kõige tagurlisemad. Kõiki asju ei saanud ma tarwilikul wiisil jälgida, kuid igatahes on kindel, et meie wabrikantide ühisus trahwiseadust nõuab. (J. Hünerson (põl.): Jah!) Ah, Teie teate ka seda? (Naer. J. Luiga (tõer.): Kas Teie päewakorra kohta ka täna kõnelete? Naer.) Ma imestan, et filosoofid ka weidraid küsimusi wõiwad ette panna. Ma kõnelen praegu walitsuse poliitikast ja arwan, et Teie sellest wõite ka aru saada.

Austatud härrad! Pean ütleva, et need tagajärjed, mis meie oleme saawu- tanud, et rahwasteliidu liikmeks olla,

mitte niisugused ei ole, nagu nad oleks pidanud olema. Rahwasteliit on uuema aja sünnitus. Ta on ilmapoliitikas samm edasi, kuid et ta demokraatline asutus oleks, seda ei wõi weel ütelda. Tema külge on tööorganisatsioon liidetud. See organisatsioon on umbes sarnane, nagu tööliste organisatsioonid oma kongressidel on nõudnud. Ka Wene töölistel nõudsid seda omal ajal, kuid nüüd on neil oma internatsionaal, nii et nad seda enam ei tee. Meie walitsus ei ole selles sihis püüdnud töötada, et Genfi tööorganisatsioonist kasu saawutada. Pean ütleva, et meie walitsuse esitused wäljamaal ei pööra mitte demokraatliste elementide poole, waid enamasti ikka parempoolsete poole. Härra Laidoner ei ole mitte siin. Tema ütleb, et meie Saksa esitus midagi ei tee. Igatahes eksiks see inimene, kes seda arwab, sest hoopis selle wastu, seal otsitakse sidemeid parempoolsetega. Härra siseminister, kas Teie olete meie saatkonnast teateid saanud Orgeschi organisatsiooni kohta? Ah jah, wabandage, Teie olete ju siseminister. (Üldine naer.) Ma käisin mõne päewa eest maal ja kuulsin, et meie härra Menning on Kopenhaagenis olles parun Üxküll'i mõisa aidanud ühele daanlasele rentida, et mõisa päästa. Meie ei ole sellest loost midagi kuulnud. Kõik on nii, nagu olema peab. Kuid, ma arwan, sel ajal oli põllutöömistriks härra Pool — põllutöömisterium lepingut ei kinnitanud. (Wahelhüüe: Wõib olla, ei ole see teade üldse õige!) Ma kuulsin seda just seal, kus leping pidi maksma. Ma ise lepingut ei näinud, aga ma kirjutasin üles, millal leping oli tehtud, nimelt 19. juunil 1919 aastal Kopenhaagenis. (J. Piiskar (is.): Wõib olla, et seda päewa olemas ei olnud.) Täna lugesin ma „Waba Maast“ — eile oli see teade teistes lehtedes — wäljawõtte ühest Saksa lehest, kus selle peale tähelpanu juhiti, et meie poliitika Saksa maal mitte just kõige mõistlikum ei ole. Minu rühmaseltsimees Palwadre, kõneles wälisministeriumi eelarwe pühul, et meie ei tarwitse Saksa maal sõprussidemeid sõlmida kihtidega, kes meie wastu on. Meie peame just demokraatliste, sotsialistliste elementide poole pöörama. (J. Hünerson (põl.): Ühed langes wehrid kõik!) Mina ei eksi mitte, kui ma oletan, et teie seas on neid, kes Winnigile käe wastu sirutasid. (J. Hünerson (põl.): See oli Jans!) Kui

see Jans oli, siis oli see Jans ja kui see Tupits oli, siis oli see Tupits. Mõlemile ütleme seda ühesuguse õigase tundega. (J. Hünerson (põl.): Piiskar laulis ka omal ajal „Jumal, keisrit kaitse sa“) Mina astun siin härra Piiskar'i eest wälja ja ütlen, et tema on nihkunud paremalt poolt pahemale poole, teie aga pahemalt poolt paremale poole. (A. Tupits (põl.): Teie rühmas on see wiimasel ajal harilik nähtus!) Mis meie rühmas sünnib, see laske meie asi olla. Kui härra Piiskar on omal ajal „Jumal, keisrit kaitse sa“ laulnud, siis praegu ta seda mitte enam ei tee. Kui aga teie seda praegu laulate, siis hindan ma seda teisiti. Selle peale olen mina kindel, et meil on neid, kes praegu „Jumal, keisrit kaitse sa“ laulawad.

Ma tahaksin nüüd weel natuke selle wõlilillenupu ja jaanalinumuna wõrdluse juures peatada. Neid wõrreldes wõib ütelda, et neil mõlemil on kehad, mõlemitel on raskus jne. Wõrdlemise wõimalused on olemas. Kui kaugemale minna, siis ei leia meie ühe seest mitte niipalju munawalget ja kollast, kui teise seest. Mina ei wõrrelnud mitte wõlilillenuppu ja jaanalinumuna, waid ma wõrdlesin kahte muna; üks wõib ju olla jaanalinnu ja teine wõib olla kas kanamuna. Mõlemitel neil munadel on munawalge ja munakollane ja mõlemitel on lubjane koor. (Naer.) Mina wõrdlesin siin riiksid. Selle peale waatamata, kas wiimased on suured wõi wäikesed, on nemad oma olluse, koosseisu, poolest ühesugused. Ka on igal riigil oma teatud walitsus. Kui mina maksusid wõrdlesin, siis on wäga hästi teada, et neid maksusid maksawad riigi elanikud. Ühes riigis on elanikka rohkem ja teises wähem. Ja kui ma ütlesin, et meil on elanikka nii ja nii palju ja teises riigis on rohkem, ja kui kulud üksiku elaniku pea peale jaotada, siis saame nii ja niisuguse pildi. Ma tean seda wäga hästi, et olud igas riigis isesugused on ja kui meie neid wõrdleme, siis ei saa meie kunagi absoluut kindlat pilti, waid wõrdlus annab ikka ühe relatiivse, wõrdlewa pildi. Ja kui meie selle pildi saame, siis on meil üksikute asjadega tegemist. Meie peame niisugusel puhul küsima, missuguste tingimiste all ühe riigi rahwas oma maksusid maksab, missuguste all teine. Kui meil statistika andmed käepärast oleks, siis wõiksim eelda, et Eestis Soomega töötajaid on peaaegu

ühedalju. Wahe ei ole siin kuigi suur, sest perekonna suurus meil ja Soomes on ühesuurune. Kui meie sõrdlusega Prantsusmaale läheme, siis wõime öelda, et seal tuhande wõi miljoni elaniku seast sõrdlemisi rohkem maksumaksjaid tuleb sellepärast et Prantsusmaal perekonnad wäiksemad on. Teine asi, mis meie arwesse peame wõtma, on see, kas riigis on teisa allikaid, kust sissetulekuid saadakse. Soomes on olukord selle poolst parem, et seal riigil metsi jne. rohkem on. Sellepärast langeb ka seal üksiku inimese peale wähem maksusid. Inglismaal tuleb 56% otsekohesest maksusid sisse, ilma et laialised rahwakihid seda kandma peaks. Nagu ma juba tähendasin, on Inglismaal 135—150 naelalised sissetulekud maksust wabad. Palga-sissetulekutega inimeste juures koguni 235—250 naela. Meie ei saa niisugust summat kuidagi maksust wabastada. Selle wastu wõime aga ühte kinnitada, et Inglismaal laiemad rahwakihid otsekohesest maksusid mitte ei kannu.

Wõrreldes üksikute Soome ja meie ministriumide wäljaminekuid, näeme, et nad üksikosades lahkuminewad on, näituseks kohtuministriumisid, sest meil on kohtuministriumi juures ka kriminaalpolitsei. Teiste ministriumide kulud on aga enam-wähem ühte laadi, näituseks sõjaministrium. Missugused kulud peale sõjawäeliste wõiksid siin küsimise alla tulla? (J. Hünerson (põl.): Aga kaitseliit?) Soome kaitseliit wõib seal kulusid suurendada, aga mitte wähenendada. — Aga kuigi üksikute ministriumide kulud muutlikud on, siis ei wõi seda kogu riigi eelarwest mitte ütelda. Siin on kõik kulud koos, mis üks ehk teine riik oma olemises wajab. Wahe on ainult selles, et siin riiklist majapidamist kulukamalt, seal aga kokkuhoidlikumalt juhitakse. Ja selles seisabki sõrdluse otsustarb, et seda näidata. Nõnda ühe riigi kulusid teise kõrwale seades, saame kõige kujukama pildi, kui meie mõlema riigi kulud nende elanikkude peale ära jaotame, nagu mina Soomega ja Eestiga olen teinud. Kuna aga rahakurs praegu nõnda heitlik on, et sellega selles suhtes riikide wahel midagi peale hakata ei ole, peame teist mõõdupuud otsima, mis meile näidata wõiks, kui rasked need kulud ühes ja teises riigis rahwal kanda on. Ja siin ei ole lihtsamat ega õiglasemat mõõdupuud, kui tööpäew ja tööpalk. Selkombel wõrreldes jõuame aga järgmise pildi juurde: Soomes langeb riigi üldistest

kuludest iga elaniku peale 11 tööpäewa palk — tööpäew 8-tunniliseks ja palk 50 Soome marka arwatud —, Eestis aga 23 tööpäewa palk. Tähendab: riigi kulude suhtes on Soome elanik nõndapalju paremates tingimistes, kui 11 wähem on kui 23. Muidugi teada, et see wõrend absoluut kindel ei ole. Perekondade suurus, maksude iselaad, riigi eri sissetulekuallikad jne. wõiwad maksukoormat ühele ehk teisele poole nihutada. Kui näituseks Eesti ja Prantsuse maksumaksjate hulka wõrrelda, siis tuleb wälja, et Prantsusmaal 1000 elaniku seas rohkem maksumaksjaid on, kui meil, sest et perekonnad seal wähemad on. Meil ja Soomes ei wõi aga perekondade suuruse wahel wäga suur olla. Perekonnaliigete arw kõigub niihästi siin, kui seal, 4 ja 5 pea wahel. Ja sellepärast peame oletama, et riigikulude koorem siin ja seal iga perekonna kohta kahe töötigija peale langeb. See on — niihästi Soome 11, kui ka Eesti 23 tööpäewa palk langeb wiie elaniku eest kahe peale, ehk iga töötigija peale 2½ korda 11 ehk 23, s. o. 27½ päewa Soomes, 57½ päewa Eestis. Maksude süsteem on Soomes otsekohesete maksude kulul rohkem edenenud, kui meil, tööpalka sissetulek ei ole mitte nõnda rängalt koormatud ja rohkem edenenud sotsiaal-seadused tulewad ka omakohast suurtele rahwahulkadele selles suhtes kasuks. Ka maksumaksja kapitaal on Soomes tugewam, selle sissetulekud suuremad, nõnda siis ka riigi sissetulekud sellest allikast. Sedasama peab ka riigi warandustest ja nende sissetulekutest ütleva. Peale nende on veel teisi momentisid, mis seal maksukoormat enam jõukamate kihtide peale lasewad koondada, mida meil Eestis sellel määral mitte ei ole.

Neid momentisid sõrdluse juures arwesse wõttes jõuame otsusele, et maksuränkuse wahel meil ja Soomes meie kahjuks veel suurem peab olema, kui wahel 11 ja 23 wahel on.

Peaen veel kord tähendama, et ma Soome olusid kuidagi eeskujulisteks ei pea, ega mitte sellepärast seda maad sõrdluseks ei ole wõtnud, waid selleks meelitasid mind teised põhjused, nagu ma juba nimetasin. Wõrdlusi tegemast takistada ei wõi meid aga see teadmine, et „wäikeste riikide kulud loomulikult sõrdlemisi suuremad peawad olema, kui suurte ja suuremate omad.“ Iga üksiku maksumaksja maksujõud ei kaswa ju mitte sellega, kui maksja wäikese riigi

kodanik on, waid enamasti ümberpöör- dult. Sellepärast ei wõi mina muud, kui selle seisukoha wastu olla, millest wälja minnes ainult laialt wõetud wadjadusi riigi esitamises jne. rõhutatakse, nagu tahe- takse lausa ütelda: rahwas peab maksma, sest vähemaga meie wälja ei tule, riiki esitades ei wõi meie teistest maha jääda.. Ei! Meie wõime ainult siis püsida, kui meie eriti ka sellest küljest eneste jõudu üle ei hinda, kui walitsus rahwa maksu- jõuga rehkendama hakkab ja seda mitte rusudeks ei murra. Selleks on minu wõrdlused mõeldud: riigi kuludega tuleb kokkuhoidlik olla! Wäikese ja waese rahwa maksujõud on wäga piiratud!

Juhataja A. Kerem: Sõna on rkl. Zimmerman'il faktiliseks märkuseks.

J. Zimmerman (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Martna teatas siin, et meie konsul Kopenhaagenis on omal ajal aidanud wäljamaalastele maad rendile anda. See teade ei käi tõega kokku. Härra Martna on wist eksiteele wiidud, sest et rahwuswahelise seaduse järele tulewad need lepingud, mis wälja- maal olewate maade kohta tehtud, koha- likule konsulile ette näidata, kes siis omalt poolt tunnistab, et see leping on selle maa seaduse järele õieti tehtud. (M. Martna (sd.): Oli siis see leping tehtud, wõi ei olnud?) Ma ei tea seda, aga ma ütlen, niiwiisi on kord ja seadus. Notaariuse juures tehakse see leping, siis minnakse konsuli juurde ja konsul kinnitab, et leping on tehtud selle maa seaduse järele. Ainult siis on see leping meie maa kohta maksew. Sel kon- sulil, kui ametnikul, ei ole wõimalik ütelda, et tema ei anna seda tunnistust, waid kui see leping korralikult tehtud on, siis on konsuli kohus seda kinnitada. Ma usun, et siin ühe niisamasuguse lepinguga tegemist on ja see konsul on ainult oma kohust täitnud.

Juhataja A. Kerem: Sõna on rkl. Martna'l faktiliseks märkuseks.

M. Martna (sd.): 19. juunil Kopen- haagenis von Üxküll'i ja kellegi Patrik'u wahel sai tehtud leping ja ma ei taha seda mitte uurima hakata, kas meie selle- kordne esitaja konsulaadis jälle sunnitud o'i seda teha laskma wõi mitte. Minu teades ei olnud härra Menning selleks mitte sunnitud, sest tema oli Daani walit- suse poolt ainult sallitud konsul ja ei min-

giks lepingukinnitajaks wastu wõetud. Oli ju Eesti Daani poolt alles de jure tun- nustamata. Härra Menning'il oli ülesan- deks Eesti wabariigi huwidēs tegutseda. Et mainitud Üxküll'i lepingu „kinnita- mine“ tema poolt Eesti huwide kaitse suhtes oleks sündinud, seda ei taha ometi keegi ütelda, ka härra Zimmerman mitte, kes ütelda tahtis, et härra Menning sel- leks kohustatud olnud. Härra Menning tegi seda palju enam oma sõbra ja „atta- shee“ soowidele wastu tulles

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Kana: Sellele ette- kantud eelarwele on weel täiendused juurde pandud, mida ma siin nüüd paran- dustena ette kannan. Nimelt: II jaos pea- tükk I vähendas alamkommisjon omal- ajal ettepanud summa 22.800 m. wõrra sellepärast, et seadusline alus puudus ja ei olnud seadusandlisel teel kinnitatud koosseisu. Nüüd on need koosseisud kin- nitatud ja tuleb see summa juurde panna nõnda, et § 1 tähendus 1.317.700 m. asemel lugeda tuleb 1.340.500 mk. Siis edasi, seesama peatükk I-ses on wahepeal ette tulnud niisugune täiendus, et § 33 juurde wõtta II punkt makswate seaduste tõlki- mise ja eelnõude walmistamise kuludeks 1.000.000 mrk. Siis edasi peatükk III, riigiarhiw, § 1, oli ka sarnane lugu, kus pal- kadest wälja jäetud 53.600 mrk. Nüüd on see seadusline alus leitud ja § 1 peaks olema nüüd 601.000 mrk. Siis peatükk IV, kus niisama § 1 suurendatud sai ja tuleb lugeda 3.896.700 m.

Juhataja A. Kerem: Ma asun hääletamisele. Hääletamisele tuleb eel- arwe nende parandustega, mis aruandja ette on kandnud. (Hääletatakse.) Ettekantud eelarwe-osa on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Kana (loeb):

RIIGIKONTROLL.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	570.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	50.000.—
§ 3.	Toetus- ja arstiabi	25.000.—
§ 9.	Esituskulud	20.000.—

Kokku peatükk I 665.000.—

Peatükk II.

Kantselei ja üldised kulud.

§ 1.	Palgad	1.130.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	56.900.—
§ 4.	Kantselei kulud	393.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.012.700.—
§ 7.	Liikuv wara	100.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	600.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	25.000.—
Kokku peatükk II		3.328.400.—

Peatükk III.

Tsiwiilosakond.

§ 1.	Palgad	5.185.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	900.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	275.000.—
Kokku peatükk III		6.360.000.—

Peatükk IV.

Rahaosakond.

§ 1.	Palgad	2.860.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	150.000.—
Kokku peatükk IV		3.210.000.—

Peatükk V.

Teedeosakond.

§ 1.	Palgad	3.470.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	410.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	183.000.—
Kokku peatükk V		4.063.000.—

Peatükk VI.

Kesk-raamatupidamise osakond.

§ 1.	Palgad	846.100.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	44.600.—
Kokku peatükk VI		890.700.—

Peatükk VII.

Sõjawäeosakond.

§ 1.	Palgad	5.872.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	600.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	309.200.—
Kokku peatükk VII		6.781.300.—
Kokku riigikontroll		25.298.400.—

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Riigikontrolli eelarwe on nähtawa

enamusega vastu wõetud. (Hüüded: Waheaeg määrata!) On ettepanek tehtud waheaega määrata. Selle vastu ei waielda. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 7.40 min.

Waheaja järele algab koosolek uuesti kell 8.

Koosolekut juhatab abiesimees A. Kerem.

Sekretääri kohal abisekretäär J. Bergman.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

Eelarwe-komisjoni aruandja J. Laidoner (loeb):

RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Juhatus.

§ 1.	Palgad	410.000.—
§ 2.	Toetus ja arstiabi	11.000.—
§ 3.	Esituskulud	30.000.—
Kokku peatükk I		451.000.—

Peatükk II.

Keskasutus.

§ 1.	Palgad	2.383.800.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	350.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	89.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	155.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.012.600.—
§ 7.	Liikuv wara	65.000.—
§ 8.	Sõiduabinõud	200.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 11.	Maks liikumata waranduse pealt	100.000.—
§ 15.	Remont	150.000.—
Kokku peatükk II		4.555.400.—

Peatükk III.

Riigikassa.

A. Keskasutus.

§ 1.	Palgad	4.552.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	550.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	200.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	650.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	17.000.—
§ 7.	Liikuv wara	30.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	150.000.—
§ 33.	Ekspeditsioon	16.000.000.—
Kokku peatükk III A.		22.149.400.—

B. Renteid.

1. Palgad	13.461.800.—
2. Päewa- ja sõidurahad	418.000.—
3. Toetus ja arstiabi	400.000.—
4. Kantselei kulud	1.176.000.—
6. Majanduslised kulud	600 500.—
7. Liikuw wara	60.000.—
10. Ettenägemata kulud	25.000.—
15. Remont	300.000.—
Kokku peatükk III B.	<u>16.441.300.—</u>
Kokku peatükk III	<u>38.590.700.—</u>

Peatükk IV.

Otsekoheste maksude peawalitsus.

A. Keskasutus.

1. Palgad	3.262.800.—
2. Päewa- ja sõidurahad	75.000.—
3. Toetus ja arstiabi	145.000.—
4. Kantselei kulud	3.110.000.—
6. Majanduslised kulud	330.500.—
7. Liikuw wara	30.000.—
10. Ettenägemata kulud	30.000.—
Kokku peatükk IV A.	<u>6.983.300.—</u>

B. Maksuametid.

1. Palgad	11.767.400.—
2. Päewa- ja sõidurahad	250.000.—
3. Toetus ja arstiabi	500.000.—
4. Kantselei kulud	795.000.—
6. Majanduslised kulud	676.000.—
7. Liikuw wara	50.000.—
10. Ettenägemata kulud	100.000.—
Kokku peatükk IV B.	<u>14.138.400.—</u>
Kokku peatükk IV	<u>21.121.700.—</u>

Peatükk V.

Aktsiisi peawalitsus.

A. Keskasutus.

1. Palgad	2.211.000.—
2. Päewa- ja sõidurahad	190.000.—
3. Toetus ja arstiabi	100.000.—
4. Kantselei kulud	406.000.—
6. Majanduslised kulud	3.000.—
7. Liikuw wara	400.000.—
10. Ettenägemata kulud	50.000.—
33 p. 1. Piiritusetööstus	358.450.000.—
33 p. 2. Eeteri walmistamine	500.000.—
Kokku peatükk V A.	<u>362.310.000.—</u>

B. Aktsiisiringkonnad.

1. Palgad	10.306.000.—
2. Päewa- ja sõidurahad	1.865.000.—
3. Toetus ja arstiabi	535.000.—
4. Kantselei kulud	250.000.—
6. Majanduslised kulud	617.300.—
7. Liikuw wara	140.000.—
10. Ettenägemata kulud	60.000.—
Kokku peatükk V B.	<u>13.773.300.—</u>

D. Piirituse ladu.

1. Palgad	5.640.000.—
2. Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
3. Toetus ja arstiabi	328.000.—
4. Kantselei kulud	104.000.—
6. Majanduslised kulud	1.882.500.—
7. Liikuw wara	875.000.—
10. Ettenägemata kulud	500.000.—
33 p. 1. Kontrollapar. töö- koda ja materj.	500.000.—
§ 33 p. 2. Piiritusladude sis- seseadmine	<u>5 850.000.—</u>
Kokku peatükk V D.	<u>15.779.500.—</u>
Kokku peatükk V	<u>391.862.800.—</u>

Peatükk VI.

Tolli peawalitsus.

A. Keskasutus.

1. Palgad	905.600.—
2. Päewa- ja sõidurahad	75.000.—
3. Toetus ja arstiabi	37.000.—
4. Kantselei kulud	61.700.—
6. Majanduslised kulud	3.200.—
7. Liikuw wara	21.000.—
10. Ettenägemata kulud	5.000.—
Kokku peatükk VI A.	<u>1.108.500.—</u>

B. Tolliametid.

1. Palgad	20.148.400.—
2. Päewa- ja sõidurahad	225.000.—
3. Toetus ja arstiabi	600.000.—
4. Kantselei kulud	973.300.—
6. Majanduslised kulud	1.731.800.—
7. Liikuw wara	400.000.—
8. Sõiduabinõud	279.000.—
10. Ettenägemata kulud	165.000.—
14. Riidewarustus	1.679.000.—
15. Remont	2.000.000.—
16. Materjaalid keemi- listeks analüüsideks	<u>325.600.—</u>
Kokku peatükk VI B.	<u>28 527 100.—</u>
Kokku peatükk VI	<u>29.635.600.—</u>

Peatükk VII.

Talurahwa põllupank.

§ 1.	Palgad	632.000.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	10.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	25.000.—
§ 4.	Kantselei kulud	52.000.—
§ 6.	Majanduslised kulud	1.000.—
§ 10.	Ettenägemata kulud	2.000.—

Kokku peatükk VII 722.000.—

Kokku 486.939.200.—

Peatükk VIII.

Riigiwõlad ja laenud.

§ 34.	Protsentide tasumine	342.355.700.—
§ 35.	Operatsiooni kulude laenude realiseerimise ja kustutuse puhul, prowisjonid ja komisjonid ning kursiwahe katmine	40.000.000.—

Kokku peatükk VIII 382.355.700.—

Kokku rahaministeerium 869.294.900.—

Selle eelarwe juurde on mul au Riigikogule ette kanda järgmist: Wabariigi Walitsuse poolt on esitatud selle eelarwe juurde parandused rahaministeeriumi koosseisude kohta ja ühes sellega on ka sisse antud sellekohane täiendus sellele eelarwele. See koosseisude suurendamise seadus sai üleile vastu wõetud. Komisjon ei ole jõudnud sellele järgne waid muudatusi weel mitte läbi kalkuleerida ja selle wastuwõetud seaduseelnõuga kokkukõlasse wiia. Parandused on tehtud peatükk IV § 1 ja § 3 juurde. Siis seaks maksude ametite kohta § 1 ja § 3. Edasi peatükk V aktsiisi peawalitsus, § 1 kohta. Peatükk VI tollipeawalitsus, § 1 ja § 3 kohta ja edasi tolliametite kohta § 1 ja § 3. Tehtud parandused ma kannan lõpulikult III lugemisel ette, nüüd aga tähendan seda sellepärast, et siis III lugemisel wõimalik oleks parandusi ette tuua. Praegu ei saa neid lõpulikult ette kanda, sest seadus on alles vastu wõetud ja komisjon ei ole mitte jõudnud neid summasid seadusega kokkukõlasse wiia. (J. Piiskar (is.): Kas kodukord lubab seda?) Noh, siis ei saa midagi teha. Siis tuleb lisaelarwega esineda. (Wahelhüüe: Wõtke eelarwe täna päewakorrast ära!)

Juhataja A. Kerem: Ma pean tähendama, et aruandja kandis ette ühes rahaministeeriumi eelarwega ka riigiwõlad ja laenud. Wanematekogu sellekohase otsuse põhjal tulewad need osad lahus hääletada, 1) rahaministeeriumi eelarwed ja 2) riigiwõlgade ja laenude kohta. Niisama on ka läbirääkimised nende kohta lahus. Kõige esite tuleks siis rahaministeeriumi eelarwe. Sõna on Riigikogu liikmel Jõeäär'el.

A. Jõeäär (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Rahaministeeriumi eelarwe arutamise juures tuleks kõige pealt puudutada walitsuse maksupoliitikat, sest et rahaministeerium selles poliitikas juhtiwat osa etendab. Mina ei tarwitse selle iseenesest küll wäga tähtsa küsimuse juures pikemalt peatada, sest et selle kohta eelarwe esimesel lugemisel minu rühmaseltsimeeste poolt juba sõna on wõetud. Kuid siin juures pean ma siiski alla kriipsutama üht tõsiasja, et suurema osa meie riigi wäljaminekutest kannawad rahwa kehwmad kihid, kuna kapitalistid oma suurtest miljonilistest sissetulekutest riigile wõrdlemisi wäikese osa ohwerdawad. Ehk neid küll arwu poolest meil wähem on kui teistel rahwastel, peaksid nad siiski rohkem suutma anda, kui nad praegu seda teewad. Laiemad rahwahulgad ohwerdasid oma warandust ja oma elu juba Eesti riigi loomisel, kapitalistid hoidsid endid sellest kõrwale ja ainult spekuleerisid kõige hädatarwilisemate tarbeainete hindasid tõstes. (O. Amberg (kristl.): Eestis kapitaali siis ei olnudki.) Ei usu, et meil sel ajal wäljamaa kapitaal spekuleeris, waid arwan, et need oma mehed olid, kes sel ajal ei istunud käed rüpes, waid löid omale kapitaali. Sõda tegi neid tugewamaks. Nemad pigistasid tarbeainetega spekuleerides wiimased pennid nende sõdurite perekondade taskust wälja, kes frondil wõitlesid ja soetasid omale profiiti. Nüüd, kus sõda möödas, kus iseseiswuse kindlustamine ja riigi majandusline ülesehitamine käsil, mis samuti suuri jõupingutusi nõuab, peab konstateerima sedasama, et jällegi ainult laialdased kehwad rahwakihid riiki ehitawad, kuna kitsad rahameeste ringkonnad oma rahakotte täidawad. Meie kapitaal on jällegi mõistnud ennast riigi ehitamise kulude kandmisest wabastada ja ei ole loowale tööle asunud. Meil ei ehitata näituseks maju sellepärast, et kapitaalil on teised teed

suuremate kasude saamiseks. Meile ei asutata suuremaid tööstusettevõtteid, kuid kapitaal jätkub selleks, et kaupasid sisse wedada 4 miljardi eest. See tõendab, et meil kapitaalist sugugi puudust ei ole sel määral, et ta loowale tööle ei jätku.

Meie riigi eelarwe sisaldab eneses peajasjalikult walitsemise aparadi peale wäljaantawaid hädatarwilikka kulusid, mis tarwitatakse selleks, et meie oleks, esiteks, wälispidi kindlustatud ja, teiseks, et meil walitseks sisemine kord, kuna kodanikkude kultuurilise ja majanduslise järje tõstmiseks ja sotsiaal-poliitiliste ülesannete teostamiseks tarwilikka summasid seal väga wähe leidub. Lugu on meil selle poolt weel kurwem, et meie omawalitsused majandusliselt väga raskest seisukorras on. Meie maksupoliitika on olnud niisugune, et ta isegi ei ole annud omawalitsustele wõimalust riigi poolt peale pandud kohustuste täitmiseks ja walitsemise kuludeks tarwilikka summe maksudega kokku wõtta ja sellespärast ei ole ka neil wõimalik sotsiaal-poliitilisi ülesandeid teostada sel määral, nagu seda teistes riikides omawalitsused teewad. Selle tõttu siis ei wõi, kui meie maksupoliitikat arwustame, juttu olla sarnasest maksupoliitikast, mis aitaks pehmedada praeguse kapitalistilise ilmakorra tagajärjel äärmiselt ebaõiglaselt kujunenud warade jaotust selle läbi, et jõukamad, kelle kätte kogunud suurem osa laialiste kihtide töowiljast, ühe wäiksema osagi sellest tagasi annaks riiklise aparadi kaudu nendesamade laialiste hulkade elujärje parandamiseks, wanaduse korral inimwäärilise ülespidamise kindlustamiseks, hariduse tõstmiseks jne.

Meie kodanlus sunnib oma maksupoliitikaga koguni selle wastu neidsamu kehawaid töötawaid rahwakihte riiklist aparadi oma kulul ülewalt pidama, seda riiklist aparadi, mida waja on peajasjalikult jõukamatele nende eesõigustatud seisukorra kindlustamiseks. Maksustamine on sarnaselt läbi wiidud, et jõukamad tema alt wälja libisewad ja kulud kehewamate ja laiemate rahwahulkade peale ainuüksi langewad. Õige maksupoliitika peaks olema selle peale sihitud, et sundida ka jõukamaid oma waranduste kohaselt riigi julgeoleku ja hea käekäigu kuludest osakandma. Sellest ei saa aga praegu juttu olla. Maksud langewad suuremas summas töötawa rahwa ja wäikepõllumeeste peale nii raskelt, et nad $\frac{1}{3}$ oma

sissetulekutest maksudeks peawad wälja andma, ilma et riik neile selle eest tarwilist wastutasu annaks. Sellespärast wõiks meil õiglasest maksupoliitikast siis juttu olla, kui teesid leitaks, kuidas neid sunduslisi kulusid õiglaselt ära jaotada. Siin juures peab tõendama seda, et meil selle kodanlise majandusteadlase wäide väga õige on, kes ütleb: „Mida suuremad on seltskonna kihtide wahed, mida mõjukamad on teatud klasside eesõigused, mida tugewamad on walitsewad parteid, mida arenematud on kõlbluse ideed, seda ebaõiglasemalt jaotatakse maksud ja seda enam nõutakse nõrgematelt kaaskodanikudelt riigile sissetulekuid, kuna selle wäljaminekud peajasjalikult walitsewate klasside kasuks lähewad.“ Iga Riigikogu liige, kes rahwa seas on liikunud, teab, et meie laialistes rahwakihtides rahulolematust walitseb nende peal lasuwa maksukoorma wastu. See rahulolematust on instinktiivne, sest nemad ei suuda, ei tea wahet teha otsekoheste ja kaudsete maksude wahel, ega tungida maksupoliitika peensustesse. Nemad ei tea neid põhjusi. Nemad tunnewad ainult, et maksud neid rõhuwad ja selle tõttu tekib siis rahulolematust. Kõik see tõendab seda, et meie rahwaesitus ja selle poolt moodustatud walitsus mitte selle rahwa enamuse tahtmise järele ei käi maksusüsteemi moodustamisel. (A. Anderkopp (tõer.): Keegi ei taha maksusid maks-ta!) Mina usun, et arusaaja kodanik maksu maksmisest mitte tagasi ei pörka ja nii palju kui mina olen ringi liikunud maksumaksjate ringkondades, ei ole mina ühtegi leidnud, kes maksusid ei tahaks maksta; öeldakse ainult, et maksud peaksid olema õiglaselt ära jaotatud. Kodanikud saawad aru, et riigil wäljaminekuid on ja et neid wäljaminekuid katta, selleks on tarwiline maksusüsteem. (A. Jürman (põl.): Missuguste maksude wastu oldakse rohkem, kas otsekoheste, wõi kaudsete maksude wastu? Wahel hüüded paremalt poolt: Rahwas on üldse maksude wastu. Maha maksud! Naer.) Rahwas ei tee mingisugust wahet ei otsekoheste ega kaudsete maksude wahel, ta tunneb ainult, et maksukoorem on raske. Siiski ma arwan, et rahwal ei oleks otsekoheste maksude wastu eriti midagi ütlemist olema, kui otsekoheseid maksusid mitte ainult ükski tulumaksu näol wõetud ei saaks. Meil on väga palju wäärnähtusi ilmsiks tulnud

tulumaksu määramisel ja sellepärast weeretatakse selle läbi tekkinud rahulolematust otsekoheste maksude kaela. Nagu ma nimetasin, walitseb sellepärast peaauglikult rahulolematust maksude wastu, et neid mitte ei saa õiglaselt ära jaotatud. Kui oleks, näituseks, meil sisse seatud ka muud otsekohesed maksud waranduste pealt, mis teistes kapitalistlikes riikides sisse on seatud, siis ma usun, et isegi põlumeestel ei tuleks seda sõimatud tulumaksu nii palju maksta, nagu praegu. Praegu awaldawad just põllumehed iseranis maksude üle rahulolematust. Meil, näituseks, maksab Saare maakond tulumaksu $6\frac{1}{2}$ miljoni. See on tõepoolest kõrge maks selle kehwa maa kohta. Arusaadaw, et see seal suurt rahulolematust tekitab ja et seal põhjust on protesteerimiseks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Palju ta napsiga maksab?) Sellest tahan ma pärastpoole eraldi kõnelda. Kui meil oleks aga sisse seatud wäärtuste juurdekaswu... (Wahelhüüe paremalt poolt: See on õhusrippuw teooria!) Siin ei ole mingisugust õhusrippuwat teooriat. Näituseks, kui keegi on ostnud omale maja kahe miljoni eest ja müüb selle ära 40 miljoni eest, siis ei leia ma selle juures mingisugust õhusrippuwat teooriat, kui ta saadud 38 miljonilisest puhaskasust kas wõi poole riigile annab ja talle endale terwelt 18 miljoni järele jääb. Kui oleks meil siin samasugune maksusüsteem, nagu meie naabririigis Lätimaal, siis oleks minu näituses ettetoodud summast pool maha wõetud riigi heaks. (Wahelhüüe paremalt poolt: Küllap meil hakatakse ka pool maha wõtma!) See ei oleks igatahes mitte halb, kui spekulantide käest nii palju maksu wõetakse. Kui, näituseks, meil mõni aktsiaselts wõi eraisik saab kümned miljonid üheainsa operatsiooni pealt... (Wahelhüüded)... wõtame jällegi siin selle majamüügi, mille ostuhind oli 2 miljoni ja müügihind 40 miljoni. Kui sellest müügihinnast 20 miljoni riigile wõtta, siis oleks sellega terve maakonna maksud kaetud ja maakonnal ei tuleks punast krossigi maksta. Arusaadaw, et selle isiku meelepaha, kellelt maksu wõetakse, saab wäga suur olema. Üksiku isiku meelepaha on siiski vähem, kui terve maakonna elanikkude meelepaha. Seda maksu weel sisse seatud ei ole, olgugi, et seda sotsiaaldemokraadid on nõudnud ja sellest juba ammu rääkinud, et waja on sisse

seada ka muid otsekoheseid waranduste ja sissetulekute pealt wõtawaid maksusid. (Wahelhüüded ja paer.) Nii-suguste wäidetega, kui seda, et otsekoheseid maksusid sellepärast sisse ei wõi seada, et spekulandid ka wahest kahju saawad, wõib ainult siit poolt tulla — paremalt poolt. (Naer.) Ja kui sealt poolt, nagu ma praegu kuulen, museas nõutakse, et kui mõni spekulant oma äri-ga sisse kukub, siis riik temale kahjutasu peab maksma... (J. Piiskar (is.): See on lõbusa talupoja operett praegu! Wahelhüüe paremalt poolt: Piiskari tantsukursused!)... siis on see tõenduseks, et meie ärimedhed oma kahtlusi operatsioonid ja spekulatsioonid riiklisteks ettewõteteks peawad. Wäga wõimalik, et ka paljud nendest tõepoolest riigi kulul spekuleriwad.

Kui nüüd tagasi asja juurde minna, siis pean ma tähendama, et meie maksupoliitika tendents: weeretada suurem osa kuludest kehwaremate kanda, kõige selgemat awaldust leiab otsekoheste ja kaudsete maksude wahekorra arenemise juures. Waatame, kuidas see wahekorrad wiimaste suhtes meil progresseerib ja kuidas kaudsed maksud, mis laiemate rahwakihtide peal lasuwad, meil suurenewad. Siin juures ei maksa muidugi meie noort riiki mõne Euroopa riigiga võrrelda, kus maksuseadused juba aastasadade jooksul olude kohaselt wälja töötatud. Ei wõi nõuda, et meie paari aasta jooksul neidsamu tagajärgi oleks pidanud saawutama, mis seal kätte saadud. Siin juures peab ka seda silmas pidama, et meie noor Eesti riik on osalt ka weel nabanõõripidi wanade Wene maksuseaduste küljes kinni. Ei saa salata, et meie Wenemaalt palju pärandanud oleme, muuseas ka nende maksusüsteemi, mis wiletsam oli, kui kusagil teises riigis. Meil nõuab see ka, wõib olla, aastaid enne, kui meie maksusüsteem ja maksustamise aparaat põhjalikult uuendatud saab. Selle uuenduse läbiwiimise juures peaks siiski meie walitsew kodanlus eskuju wõtma Euroopast. Härra rahaminister tähendas, et wõimatu on mingit uut süsteemi luua, on olemas otsekohesed ja kaudsed maksud ja küsimus seisab ainult selles, kuidas nende wahekorrad kujuneb. Wiimasel ajal on Euroopas järjekindlalt otsekoheste maksude summa suurenemist märgata wõrreldes kaudsete maksudega. Näituseks nimetan Inglismaad. See on

maa, kus maksusüsteem kõige paremini on arendatud. Enne sõda oli seal otsekoheste ja kaudsete maksude wahekord täiesti pooleks, 50 : 50. Juba 1918 ja 1919 aastal oli see wahekord järgmiselt kujunenud: Otsekohehed maksud 80,8 ja kaudsed maksud 19,2. (J. Luiga (töer.): Seal tuli rikkaid juurde!) Neid oli seal ka enne. Ma ei usu mitte, et Inglismaal kapitaal nii lühikese aja jooksul ühede käest teiste kätte koondus, nagu siin Eestis, aga neid maksustati teisiti. 1918/1919 aasta maksude sekka on seal veel sõjakasu maks üles võetud. Sõjaajal on see harilik nähtus, et inimesed waesemaks jäävad. Harilik surelik ei wõigi sõja läbi rikkamaks minna ja sellest põhimõttest välja minnes, on suuremas osas Euroopa riikides seadus välja antud, et isikud, kes näituseks sõjaajal 10% wõrra waesemaks jäänud ei ole, sõjakasu maksu alla käiwad. See meetod on täiesti õige. Kui sõjaajal keegi enñast on rikastanud, kuna teised oma elu ohwerdanud ja nende esimeste käest siis riigi kasuks natukene maksu wõetakse, siis ei wõi kellegil midagi selle wastu olla. Ka meil on sõjaajal miljonid kokku aetud. Palju on neid, kes priiskawad ja prassiwad sel ajal, kui teised puudust ja nälga kannatawad. Et nüüd üks osa sellest, mida nad lahtise käega saawad, riigi kasuks tagasi wõetakse, selle wastu ei wõiks wist isegi põllumeestel midagi olla. See maks oleks wõinud meil wäga hästi sisse seatud saada. Nüüd seda teha, wõib olla, on osalt juba hilja. Nüüd on mitmed oma waranduse, mis sõjaajal saadud, kas „Mustas Kassis“ ära raisanud, ehk mõne spekulatsiooni operatsiooniga kaotanud. Tagant järele seda sisse seada on raske. Kui maha arwata erakordne — mitte korduwa — sõjakasu maks, mis 1918/1919 a. Inglismaal oli, otsekoheste maksude hulka arwatud 300 miljoni naelsterlingi suuruses, siis kujuneks otsekoheste ja kaudsete maksude wahekord järgmiselt: Otsekohehed maksud 63,6 ja kaudsed — 36,4. Nii siis on otsekohehed maksud ligi kaks korda suuremad, kui kaudsed. Prantsusmaal ei ole maksusüsteem veel nii kaugele aränenud. Seal on otsekohehed maksud 45 ja kaudsed 55, mis on peaaegu tasakaal. Waatame nüüd, kuidas Eestis sellega lugu on. Kui meie wõrdleme 1921 ja 1922 aasta eelarweid, sest rohkem meil tegelikult ei ole, siis selgub, et wahekord on wäga ebanormaalne. Meil otsekohehed maksud regresseeru-

wad, kuna nad teistes maades progresseeruwad. Siin härra komisjoni aruandja ja eelarwe-komisjoni esimees tähendas oma kõnes, et meil otsekoheste maksude alal tendentsi on märgata suurenemise poole. Tema wõttis seal juures aluseks 1921 aasta tegeliku sissetuleku, mitte aga need summad, mis 1921 a. eelarwes ette olid nähtud. Kahjuks ei saa sarnaselt nende summadega mitte opereerida ja neid wõrrelda, sest siis peaks wõrdluseks wõtma ka tänawuaastase tegeliku sissetuleku, mis teadmata on. Wõrdluse aluseks wõib wõtta ainult 1921 a. ja 1922 a. eelarwetes üleswõetud summad. Seda eelarwet tänawusega wõrreldes, saame järgmise pildi: otsekoheheid maksusid kawatseti 1921 aastal wõtta 662 miljoni ja kaudseid maksusid 1 miljard 615 miljoni. Siin juures oli otsekoheste maksude hulka arwatud ka ärimaks, mida õieti kaudseks maksuks peaks nimetama, sest et ärimehed selle kaubtarwitajate kaela weeretawad. Kuid isegi sarnase kalkulatsiooni juures tuleb välja, et otsekoheheid maksusid minewal aastal wõeti 29:100, kaudseid aga 71:100, tähendab üle weerandi on otsekoheheid, ligi $\frac{3}{4}$ kaudseid. Käesolewal 1922 a. on asi veel halwem, siin annawad otsekohehed maksud 674 miljoni ja kaudsed maksud 1 miljard 921 miljoni. Siin on wahekord järgmine: otsekohehed 26:100, kaudsed 74:100. Nii et siin on märgata otsekoheste maksude tuntawat regressi ja seda üheainsa aasta jooksul. See on igatahes selge tundemärk meie walitsuse maksupoliitikast, kuhu poole teda juhitakse, ja siin oleks walitsusel tarwis teid leida selleks, et kaudsed maksud oleks wõrdlemisi otsekoheste maksudega wähenemise tendentsis, mitte aga ümberpöördult. Siin enamalt wahelhüüete peale tähendasin, millest on sarnane walitsuse poliitika tingitud. Ja ma kordan siin juures veel kord, et nende rahwahulkade tahtmine, kes meie Riigikogu enamusrühmade selja taga seisawad, sarnane poliitika mitte ei ole. Waid need rahwahulgad, kui nad teadlikud oleks, kuidas seda poliitikat juhitakse, siis ma usun, et nemad oma õnnistust sellele mitte ei jagaks. On olemas teisi maid, kes on niisamuti põllutööriigid, kus on tugewad talupoegade erakonnad olemas, kes riigivalitsusest osa wõtawad. Bulgaaria näituseks, on niisugune wäikene riik, kes meiega peaaegu ühesugustes tingimistes on. Seal on talupoegade erakond õige

radikaalne erakond, on küll täiesti kodanline erakond, sest talupojast ei maksa muidugi oodata, et temast korruga sotsialist saaks. Kuid kodanlistel erakondadel on ju ka teataw wahe. Ja olgu küll, et meie talupojad on ja jääwad kodanlisteks, kuid siiski nemad üksikute kapitalistide kasusid kaitswat maksupoliitikat wist ajada ei tahaks. Bulgaarias, näituseks, seatakse sisse igasugused luksusmaksud toreduse asjade pealt, kuna meil need, rääkimata weel warandusmaksust, täiesti puuduwad. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : A g a t o l l i p o l i i t i k a ?) Tollipoliitika iseenesest ei suuda kunagi anda neid tagajärgi, mida toredusmaks wõiks anda ja selle tollipoliitika juures peab ütlemä, et mitte kõik toreduse ja luksusasjad ei ole nii suure tollimaksu alla pandud, kui seda nõuda wõiks. Ja priiskamise ning prassimise maksustamisest ei ole meil juttugi, kuna Daanis maks tähetakse sisse seada restoraanides wäljaantud summade pealt. Sarnasel korral aga, kui meil näituseks luksusmaks sisse seatud, siis iseenesest mõista wäheneksid selle läbi waestematel wastawalt teised maksud, näituseks tulumaks, kus eksistentsmiinimumi siis tõsta wõiks. Meil on ju tõepoolest see maks sarnaseks kujunenud, mida maksawad just waesemad kihid. Meil on 200.000 tulumaksu maksjat 1 .200.000 inimese pealt, tähendab iga kuue elaniku kohta tuleb üks maksumaksja. Ja kuna enamasti iga perekond 5—6 inimesest koos seisab, siis tuleb iga keskmise perekonna kohta üks maksumaksja. Nii et ei ole meil Eesti peale wallawaeste perekonda, kes tulumaksu alt waba oleks. See maks muutub sarnasel korral täiesti ülekohtuseks. Mispärast kaudsed maksud sotsiaaldemokraatide seisukohast mitte wastuwõetawad ei ole, on meie poolt sagedasti põhjendatud ja ei maksa pikemalt seda seletama hakata. Tahan lisaks endistele seletustele ainult üheainsa wäikese näituse tuua tollide kohta. Kui meil minewal aastal tollidest sisse tuli ligi 800 miljoni marka ja käesolewal aastal arwatawasti seesama summa sisse tulema saab, siis on ju kindel, et kaubamüüja paneb selle tolli oma sisseostu hinnale juurde, ja kaubatarwitaja peab sealt pealt ka weel waheprotsenti kaubamüüjale maksma. On selge asi, et kui tolli mitte ei oleks, et siis jääks ka see waheraha tarwitajate tasku. Minu arwates teeb see wahetasu wähemalt 10% wälja, sest

kaup ei lähe ju suurkaupmeestelt mitte otsekohe tarwitajate kätte, waid ta läheb nende kätte alles wäiksemate kaupmeeste läbi ja see wahekasu, mis selle läbi tuleb, on miinimum 10% kauba hinnast. Ja kui meil, näituseks, 1 miljardi tolli pealt tuleb 100 miljoni kaupmeestele wahekasu maksta, siis jääks see raha küll rahwale tasku, kui tollide asemel maksud mõnel teisel näol sisse nõutakse. Aga kõige häwitawam kaudne maks meie rahwale on piirituse monopool, mille kohta siin wahelhüüetes tähendati, et see rahwale wäga kerge maksta olewat. Siin peab tähendama, et see meie rahaministeeriumi kõige raskem süü ja kõige õnnetum wõte tema maksupoliitikas on, et ta seda hõlpsust nii ohtralt tarwitab riigi wäljaminekute katmiseks. Ja just see hõlpsus, millega see 900 miljoni, mis riik piirituse müügist saab, sisse tuleb, seesama hojab walitsust tagasi ega sunni teda teisi maksusid tarwitusele wõtma. Ega teiste maade kodanlus ei hakanud ligemise armastuse pärast otsekoheseid maksusid suurendama, nagu seda Inglismaa teinud, kus 2 kord rohkem otsekoheseid maksusid on kui kaudseid. Mitte ligemise armastuse ega õigluse tunne ei sundinud Inglismaal walitsewat kodanlust seda tegema, waid seda sundis riigi majandusline ja poliitiline olukord, poliitiline tarkus nõudis neilt seda riigi alalhoidmiseks ja kindlustamiseks. Ma usun kindlasti, et ükskord tuleb ka meie kodanlusel seda teed käia, aga wahepeal, kunni sinna jõutakse, on praegune alkoholi uputus õige rohkesti oma hirmsat mõju awaldanud, ja ma arwan, et siis palju raskem saab olema maksupoliitikat õigele teele juhtida, kui praegu, sest laiadel rahwahulkadel saab raske olema majandusliselt kosuda, kui nende jõudu järjekindlalt häwitatakse. Seda peawad ju kõik tunnistama, et mitte need 900 milj., mida riik piirituse müügist saab, ainuke kulu ei ole, mida kodanikkudel kanda tuleb, waid sinna juurde tulewad peale selle weel muud rahalised kulud ja ajawiitmine tshekkide wäljawõtmisel jne. Wähemalt niisama palju, kui piirituse hind teewad wälja purjusoleku läbi rahwale kaotsi läinud tööpäewad. Seega koormab see kaudne maks juba aineliselt otsekohese raha ja tööpäewa kaotuse näol kahewõrra rohkem, kui seda mõni teine maks wõiks teha. Kuid palju tähtsam, kui rahaline ja aineiline kulu, on rahwa terwise kaotus. Ma olen selles kindel, et aastate järele

kahju, mida rahwas majandusliselt selle järjekindla kihwtitamise läbi saab, õige kibedalt ennast tunda annab. See on uss, mis rahwa elujuure kallal närib.

Siis peaksin ma weel lõpuks peatama omawalitsuse maksupoliitika juures, kuid et see siseministeeriumi eelarwe arutamise juures kõne alla tuleb, siis on otsarbekohasem seda sel puhul pikemalt käsitada, siin tähendaksin ainult, et omawalitsused kuidagi ei suuda oma ülesandeid täita ja seda ainult sihilikult juhitud puuduliku maksupoliitika tõttu.

See oleks kõik üldse maksupoliitika kohta. Kuid peale maksupoliitika juhtimise on rahaministeeriumil ka tähtsam ala kokkuhoidmise poliitika teostamine. Rahaministeeriumi üks peaülesannetest on eelarwe kokkuseadmise juures, kui ta oma võimu õieti käsitab, tarwilikku kokkuhoidu saawutada. Mis näeme aga käesolewa aasta eelarwe juures? Ma ei hakka kõiki summasid arutama, mis sinna üles wõetud, tähendan ainult, et selles 4 $\frac{1}{2}$ -miljardilises eelarwes on summasid, mida weelgi kärpida oleks wõidud, ilma milleta väga hästi läbi oleks saadud. Juhin ühe asjaolu peale tähelepanu: Riigikogu eelarwe-komisjon on riigi korraliste kulude summat vähendanud peaaegu 10% kogu korraliste kulude eelarwest. See oleks mõnes korralikus riigis walitsusele täieliku umbusalduse awaldamist tähendanud, sest seal wõetakse eelarwesse walitsuse poolt ainult summad üles, mille tarwilikust wiimase pennini suudetakse tõendada. Meil aga tõmmatakse 10% eelarwe kuludest maha ja walitsus ei kõsagi. Eelarwe-komisjon ei ole ju kohapealsete oludega kaugelgi nii tutaw, kui seda peab olema walitsus, ja kui nüüd juba eelarwe-komisjon wõimaliku leidis nii suure protsendi eelarwest maha kärpida, siis peab ütleva, et Wabariigi Walitsus ja rahaministeerium selle eelarwe kokkuseadmisel sugugi kokkuhoidlikult pole talitanud. Meie olukorras, kus maksud nii raskesti rahwast rõhuwad, oleks walitsus pidanud oma ülesandeks seadma just kokkuhoidmise poliitika, oleks pidanud püüdma walitsemise aparaati vähem kulukaks muuta. Seda kokkuhoidmist ei oleks wõidud saawutada mitte ainult sõjaministeeriumi kulul, waid ka muudes ministeeriumides. Ma wõiksin mõnda näitust ette tuua, kuidas meil mõnes ametiasutuses praegugi üleliigseid ametnikka leidub. Wõtame maakonna politsei. Saaremaal oli rahua ajal 5 politseikordnikku

ja 2 sandarmi, praegu on seal 12 kriminaalpolitseinikku ja 18 kordnikku. Rahuaegsed 5 politseinikku said sama hästi oma ülesannetega toime, kui praegused 30. (Wahel hüüe paremalt poolt: Saarlased teewad muidu mässu!) Kuidas selle mässuga lugu oli, seda teate teie palju paremini. See oli õigust ütelda maaliitlaste mäss, kes Kuressaare linna piirama tulid leiwakotid seasinkidega seljas. (A. Jürman (põl.): Kas see maaliitlase tundemärk on, et talle iwakott seljas?) Igatahes olid selle mässu õhutajad peajasjalikult taluperemehed ja nende pojad, nende seas isegi üks, kes maaliidu nimekirjas Asutawasse Kogusse kandideeris. Saaremaa mässu ajal pidi just fakti konstateerima, et sellest eemale hoidsid waesemad inimesed ja töölised ja mässule ässitasid peremeeste pojad, kes kartsid, et neid sõjateenistusse wõetakse. Üldse oli see Saaremaa mäss mingisugune arusaamatus, inimesed ei saanud isegi aru, mis nad õieti tahtsid. (Keskel: Härra Jõeäär, see ei olnud sugugi nii lihtne asi, teie peaksite seda lähemalt seletama.) Teinekord seletan ma sellest pikemalt, praegu peaksin päwakorrast kõrwale kalduma, kui tahaks põhjalikka seletusi anda. Pean tähendama, et välispolitsei ülesanne ei ole mässude ärahoidmine, waid selleks on kaitsepolitsei. Praegune politsei staat Saaremaal on liiga suur ja neil ei ole seal peaaegu muud ülesannet, kui maksusid sisse nõuda, mõnikord teewad ka mõne väikese protokolli. Selle tööga said väga hästi 5 politseinikku walmis rahua ajal ja saaksid seda ka praegu. Ma ei taha sugugi ütelda, et Saaremaal politsei-ametnikka wõrreldes teiste maakondadega rohkem oleks. Neid on seal mitu korda vähem, kui mõnes teises maakonnas, kus peale saja inimese ametis, kuid see, et Saaremaal ei ole neid sugugi rohkem wõrreldes teiste maakondadega, tõendab, et ka teistes maakondades endiste aegadega wõrreldes ülearu palju ametisse on seatud, et neid on seal 4—5 korda rohkem, kui tõepoolest tarwis oleks. Rahwal tekib arwamine: meie peame suuri maksusid maksma ainult ametnikkudele palkadeks, kellel midagi teha ei ole, ja keda palju vähem olla wõiks. Ja sarnane rahwa raha pillamine walitseb igalpool, mitte ükski ametnikkude palkades, waid terve meie eelarwe paragrahwides, sest ametnikkude hulgaga on seotud ka kõik

teised kulud, nagu päewa- ja sõidurahad, esitise kulud, kantselei ja muud majanduslised väljaminekud. Olgugi, et eelarwe-komisjon neid vähendas, niipalju kui võimalik oli, oleks neid ometi võimalik veel vähendada, kui walitsus siin oma kokkuhoidmist tahaks wiimase võimaluseni wiia. Kuid niisugust kokkuhoidmise poliitikat ei ole meie walitsus mitte ajanud.

Kui nüüd minna nende üksikute asustuste juurde, mis rahaministeeriumi eelarwes on ette nähtud, siis wõiksin peatada mõne üksiku juures. Näituseks riigikassale alluwa wäärtmärkide walmistamiseks minewa summa juures, mis 16 miljoni marga peale kindlaks määratud. Iga kodanik on meie näruseid rahasid näinud ja seal juures arwatawasti ka walitsust sõimanud, kes paremaid rahasid välja anda ei suuda. (Paremalt poolt:on igatahes paremad!) Jah, aga neid on kõigist 13 tükki veel järel ja need niipalju ei liigu, et nad rahwa kätte satuksid, spekulandid maksawad nüüd nende eest 15.000 mk. tükkist. (J. Hünerson (põl.): Siis wõiks veel natuke juurde trükkida!) Härra Hünerson, Teie näite kollektsionääride psühholoogia tundmises wäga nõrk olewat, kui arwate, et haruldaste rahade juurde trükkimise läbi nende hind tõuseb.

Meie Eesti marka aga kahjuks nende rahadega wõrrelda ei saa, need on õige räbala wäljanägemisega. Meie wäärtmärkide walmistamise osakond ja ühtlasi ka rahaministeerium on selles osalt süüdi, et nad niisugused on. Kui seda asja wähegi energilisemalt oleks püütud korraldada, siis oleks wõinud möödaläinud aastal juba, kus eelarwes selle jaoks summad üles olid wõetud, rahamärke parandada. Oleks wõinud Inglismaalt paremat paberit tellida, et rahad oleksid rohkem wastupidawamad, kui praegused närused Rápina paberi peale trükitud rahad. Seda aga ei ole tehtud ja mitte ainult kokkuhoidmise pärast, sest kokkuhoidmine oleks mõnes teises asjas rohkem tagajärgi andnud kui siin. Kui raha niisugune naru on, siis inimene temast palju ei hooli, waid laseb teda palju kergemini käest minna. Kui palju selle läbi üldse kahju on saadud, on raske ütelda, seda ei saa statistiliselt kindlaks teha. Ja selle 16 miljoni eest, mis siin eelarwes on wäärtmärkide jaoks määratud, peaks rahaministeeriumil võimalik olema praeguste

räbalate ümberwahetamiseks tarwilikku hulka paremaid rahasid välja anda. Ajalehtedes oli teade, et Rápina paberiwabrikule on leping üles öeldud, sellepärast et tema sisseseade on wana ja ei wasta praeguse aja nõuetele, kuid kas siiski selle peale waatamata ka uute rahade paber wast seal samast tellitud ei ole ja kas meie uued rahad siis paremad tulewad, kui endised, on küsitaw.

Siis otsekoheste maksude peawalitsusele alluwad maksuametid. Siin peab ütlemä, et maksuametite süüks wõib osalt panna seda rahulolematust, mis rahwa seas praegu otsekoheste maksude wastu olemas on. Peab ütlemä, et meie maksuametid oma ülesannete kõrgusel ei seisa, seal peaks tingimata parandusi ette wõtma. Kuid iseenesestki mõista ei saa seda mitte nii järsku teha, sest meil ei ole inimesi, kes oleks kauemat aega tegemist teinud maksude wõtmisega; on raske leida uusi paremaid ametnikkã, neid tuleb enne välja koolitada. (J. Hünerson (põl.): Sotsid on kardetawad maksuinspektorid!) No, ma usun, et maksuinspektoriks ühtegi sotsi ei ole. (J. Hünerson (põl.): Jah, Walgas oli üks!) Kui see tõsi on, mis Teie räägite, et mõned sotsid on sinna sekka sattunud, siis teeb nende patukoorem kõige rohkem kõigest 10% välja, 90% maksuinspektoritest on aga teie partei poolehoidjate seast. (J. Hünerson (põl.):ei kusagilt parteist!) Wõib olla, et see, kellest Teie räägite, ka kusagilt parteist ei olnud.

Kui edasi minna aktsiisipeawalitsuse juurde, siis wõiksin tähendada kõige suurema summa kohta, mis siin eelarwes üles on wõetud, s. o. 358 miljoni piirituse walmistamiseks, et see summa ka wäiksem oleks wõinud olla, isegi selle piirituse kwantumi juures, mis on walmistamiseks ette nähtud. Eelarwe-komisjonis sai seda summat suurendatud 51 miljoni marga wõrra, kus juures hinna wäljaarwamise juures aluseks sai wõetud sama kalkulatsioon, mis endise summa juures. Selle kalkulatsiooni juures wõeti kartulipuuda hinnaks 40 marka, kuna meie põlumehed, kes oma kartulid piirituswabrikutele müüwad, waewalt küll 40 marka puudast saawad, ma usun, neile wist üle 25 marga puudast ei makseta. Nii et siin oleks wõinud vähemalt uue tellimise juures arwesse wõtta kartulite tegelikku hinda ja wastawalt piirituse walmistamise hinda alandada. Ma usun, et meie

kartulikaswatajad oleksid wäga rahul olnud, kui nad kartulipuudast ka 25 marka saaksid, sest selle hinnaga on nad ise kartulid wabatahtlikult pakkunud. (J. Hünerson (põl.): 40 marka on ka wabatahtline hind!) Kahjuks ei maksa piiritusewalmistajad seda wabatahtlist hinda, ehk nad seda küll maksta wõiksid.

Lõpuks wõiks wast peatada ka tolliwalitsuse juures. Selle kohta on ajakirjanduses õige rohkesti sõna wõetud; nurisetakse peaaesjalikult, et meil tolliwalitsuses asjaajamine äärmiselt keeruline olla. Nii keeruline, kui tolliwalitsuses, ei ole ta kusagil mujal. (J. Hünerson (põl.): Teistes riikides on tolliwalitsuse asjaajamine ka keeruline!) Jah, waadake, endine tolliwalitsuse ülem härra Otto kirjutab kaunis us-tawaid artikkelid ajakirjanduses selle üle, et seda asjaajamist oleks wõidud lihtsustada. Ma usun, et kui tolliwalitsuse juhataja seda ütleb, siis peaks see ometi wõimalik olema. (J. Hünerson (põl.): Miks ta ei teinud siis seda?) Sellepärast, et ta isiklikult ei saanud mitte midagi ära teha, waid oleks pidanud ettepaneku tegema rahaministeeriumile ja Wabariigi Walitsusele. Wõib olla, et ta ka seda tegi ja seda ka wastu ei wõetud ja sellepärast ehk ametist lahkuski, kuid wõib olla ka, et selleks teised põhjused olid. Igatahes peaks rahaministeerium seda läbi kaaluma, et kas seda asja kuidagi wõimalik lihtsustada pole, mille läbi kaubasaatjate seisukord kergem oleks ning teiseks wõiks ka ametnikka wähen-dada, kuna nüüd aga koosseis suurenda-tud on 100 inimese wõrra.

See oleks siis lühidalt öeldud üksikute asutuste kohta ja lõpu kokkuwõttes peab ütleva, et rahaministeeriumi eelarwe juures, mis suurema osa meie riigi eelarwest wälja teeb ning järgmine on sõjaministeeriumi eelarwele, oleks wõidud rohkem kokku hoida, kui seda tehtud on. Üksikasjaliste paranduste tegemine üksikute summade kohta oleks asjata, waid walit-sus peaks ka siin wõimalust mööda üldist wähen-damist ette wõtma järgnewate eel-arwete kokkuseadmisel.

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on komisjoni aruandjal.

Aruandja **J. Laidoner**: Seda silmas pidades, et eelarwe-komisjon omal ajal soowi awaldas, et lisaeelarwed, mis tulewad etaade muudatuste läbi, saak-sid ka sisse wiidud eelarwesse, et täie-likku pilti saada ja et rahaministeeriumil on sellekohane etaade muudatus wastu wõetud ning komisjoni on ka selleko-hane seaduseelnõu sisse antud, kuna aga see seaduseelnõu ei ole weel rahaasjan-duse komisjonis, kuhu ta anti, läbi kal-kuleeritud, teen mina ettepaneku, et raha-ministeeriumi eelarwe, see tähendab, 7 peatükist saadik saaks tagasi antud raha-asjanduse komisjoni. Rahaasjanduse komisjon on homme koos, nii et seal oleks wõimalik seda eelarwe-osa läbi waadata ja neid lisakrediitiseid sisse wiia, mis wälja teewad 8 wõi 10 miljoni marka. Kuna ma praegu ei saa neid parandusi teha, enne kui nad komisjonis ei ole läbi waadatud, siis kordan weel, et see seaduse osa jääks täna lahtiseks ja saaks tagasi antud komisjoni.

Juhataja **A. Kerem**: Kodukorra § 52 põhjal on aruandjal õigus nõuda, et seaduse osa tagasi antakse komisjoni ja sellepärast jääb hääletamine täna ära ning katkestan läbirääkimised selle eel-arwe-osa kohta täna. Awan läbirääki-mised järgmise eelarwe-osa kohta, see on riigiwõlad ja laenu. Lõpusõna on aruandjal. Aruandja sõna ei tarwita. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Eelarwe-osa — riigi wõlad ja laenu — on nähtawa enamuse-ga wastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada!) On ette pandud koosoleku lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsusta-tud koosolekut lõpetada. (Saadikud hakkawad saalist lah-kuma.) Palun saadikuid kohtadele jääda.

5. Juhatuseteada- Homme on Riigi-
anne järgmise kogu koosolek kell 5
koosoleku kohta. p. l. Arutusele tule-wad järgmised eel-arwe-osad: kaubandus-tööstusministeerium, haridusministeerium, kohtuministeerium ja kui jõutakse, siis ka rahaministeerium. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.20 m.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.